

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt
des Bundes
zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.

Річна передплата вносить 15 К., 15 Мар., 3 Дол., 6 рублів,
піврічна 8 К., 3 рублі, квартална 4 К. 50 сот., 1.75 руб.
Кожда зміна адреси 50 с. Ціна сього числа 40 сот., 15 коп.

Редагує Комітет.

Видає і відповідає за редакцію: Микола Троцький.
Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 19.
Адміністрація: Tür 6. Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в ніяку переписку.

IV рік. Ч. 41.

Відень, 7-го жовтня 1917.

Ч. 171

Петроградська демократична конференція.

Демократична конференція в Петрограді, в якій взяло участь до 1700 представників демократії і ціле правитель-ство з Керенським на чолі, почала свої засідання 26 вересня н. ст. Відкриваючи конференцію, Чхеїдзе заявив в своїй промові, що причиною її скликання є незвичайно важке положення держави й необхідність утворити міцне революційне правительство.

По виборі бюро конференції з 33 членів, до якого увійшли між іншими Чхеїдзе, Церетеллі, Авксентєв, Чернов і ин., забрав слово Керенський і, стараючись очевидно утворити деякий звязок між московською і петроградською конференцією, заявив, що програма правительства лишаєть ся та сама, що і в часі московської конференції. Керенський спинив ся довше на виступі Корнілова, пояснюючи свої розпорядки проти нього. Скаржучись гірко на пануючу в Росії загальну анархію, Керенський з особливим натиском виступив також проти фінляндських соціалістів, що, не зважаючи на заборону, самовільно відбули засідання союму. Але сі останні його скарги большевики стрінули оплесками одобрення на адресу фінляндських соціалістів.

Головними засобами усунення анархії і повернення порядку в Росії конференція, оскільки се вже виявило ся з ходу її нарад, уважає утворення коаліційного министерства та тимчасового парламенту з представників усіх партій Росії, перед яким правительство мало-б бути відповідальне.

В обороні сього плану виступив бувший міністер справедливости Зарудний, пропонуючи негайно розпочати з правительством переговори в сім напрямі. За коаліційним министерством виступили і бувші міністри Пешехонов та Авксентєв. Церетеллі заявив також, що конференція повинна утворити основу для нового правительства й контрольного органу, які мали-б довіряти цілої країни та вдержали її перед тою безоднею, до якої вона простує.

Але утворення коаліційного правительства та провізоричного парламенту стрічає багато перешкод, як з лівого, так і з правого боку.

Меншевики загалом досить прихильно настроєні супроти співробітництва з міщанськими—ліберальними кругами. На другім засіданні конференції бувший міністер Скобелев висловив ся за тим, щоб іти разом з буржуазією, а навіть з кадетами, з виїмкою тих елементів між ними, що замішані в справу Корнілова. Церетеллі заявив також, що по його думці жадне министерство не може довгий час вдержати ся без підтримання буржуазійних партій, але одночасно закликав і лібералів припинити боротьбу проти демократії.

З другого боку серед поважної частини самих менше-виків помітна ворожість до кадетів і нехить працювати разом

з ними, мабуть через їх спочування до повстання Корнілова. На передодні конференції петроградські меншевики лише 81 голосами проти 77 висловили ся за коаліцією з представниками буржуазії, але 86 голосами проти 51 за виключенням кадетів з сеї спілки. Так само соціалреволюціонери висловили ся 91 проти 87 голосів за коаліцією, але проти участі в ній кадетів.

Натомісь радикальна частина соціалреволюціонерів з Черновим на чолі й большевики, іменем яких говорили тепер Каменєв і Зіновєв, рішуче виступили проти всякого співробітництва не тільки з кадетами, але взагалі з буржуазійними партіями та за утворенням соціалістичного министерства. Ситуація загострюєть ся з сього боку тим більше, що на поверхню політичного життя знову впливає Левін; його вибрали навіть представником на демократичну конференцію і правительство на жаданне большевиків мусіло загарантувати нетикальність його на час конференції.

Неліпше стоїть справа і з правого боку. При переговорах Керенського з представниками торгівлі і промислу в Москві вони заявили йому, що згодять ся брати участь в коаліційнім правительстві лише тоді, коли воно буде цілком незалежне від усіх партій і організацій. Очевидна річ, що й проєктований провізоричний парламент зустрінє рішучий опір з боку торговельної й промислової буржуазії.

Компромісовими елементами на конференції явились представники органів самоуправи. Петроградська телеграфічна агенція доносить 1 жовтня що представники міських рад Петрограду й Москви та представники земств висловили ся за утворенням коаліційного правительства.

Чи демократична конференція причинить ся до порозуміння між Росіянами й іншими народами Росії, важко щось сказати на підставі тих вісток, які маємо. Не відомо, чи взагалі національна справа стане на денний порядок конференції, хоч представники недержавних націй вже виступили перед конференцією з частиною своїх жадань. На засіданні 1 жовтня промовляли делегати військових організацій—України, Грузії, Білоруси, козаків і мусульман, жадаючи організації армії на етнографічних основах. Делегати України жадали крім того негайних офіційальних заходів у справі миру.

Можна думати, що виступ представників військових організацій недержавних націй відбув ся в звязку з постановою конгресу народів у Києві, на яким між иншим ухвалено, що Росія має бути перебудована на федерацію самостійних республік. Колиб демократична конференція не зайняла прихильного становища супротив жадань кийського конгресу, то се сильно пошкодило-б порозумінню між Росіянами й іншими народами, а в першій мірі Українцями.

В якій мірі причинить ся конференція до зменшення міжпартійної боротьби в російськiм громадянствi й чи буде мати своїм наслідком утворення коаліційного чи виключно соціалістичного міністерства, нічого певного тепер ще не можна сказати. Певне тільки одно, що ані коаліційне, ані соціалістичне міністерство не усунуть тої тяжкої, хровічної кризи, що панує тепер на всіх полях внутрішнього життя Росії.

В Росії недостає передовсім матеріальної основи для переведення тих величезних реформ, які висунула російська революція. Розвиток продукційних сил в Росії ніколи не мав під собою здорової й міцної основи. Сільське господарство та промисл тримали ся все безмежним висиском робочої сили й закордонним капіталом. Довга війна коли не зменшила допливу закордонного капіталу, то направила його на непожиточні воєнні цілі й тим самим підірвала ціле економічне життя держави. Припинивши надмірний висиск робочої сили, революція знищила останню підставу російського промислу; призвичаєні до великих прибутків, підприємці почали замикати свої підприємства. На страйки вони відповіли льокавтами — масовими звільненнями робітників — і завдали останній удар російському промислові.

Соціалістичне міністерство не зможе так само, як і коаліційне, зарадити всеросійській біді. Не можна переміняти на золото майже безвартісні за кордоном російські папірові гроші, не можна вибудувати потрібної кількості локомотивів і вагонів ані довести сирівців фабрикам і навіть харчі великим містам та війську на фронті. Вивезення частини фабричних підприємств з Петрограду та заборона відъїзду до столиці без дозволу під загрозою високої грошевої кари або в'язниці показують, що Росія дійсно доборолася до самого краю.

Ще крайнім засобом опанувати неможливе становище в державі є рішення правительства пустити до дому майже половину змобілізованого війська. Очевидно в Росії починають приходити до переконання, що заведення ладу й побудова держави можливі лише по заключенню мира. Мир — се єдиний рятунок Росії. *М. Троцький.*

Якої автономії і федерації хоче Україна.

Чого хочуть Українці.

Українці в політичній справі хочуть: утворити **широку національно-територіальну автономію України в складі федеративної російської республіки**. Що значать ці слова і який устрій означаєть ся ними? Се треба знати ясно, щоб бути свідомим того, до чого ми всі тепер ідемо, й відповісти докладно всякому, хто запитає, чого Українці хочуть і до чого простують. В сій книжечці я хочу се пояснити коротко і ясно, найпростішими й найзрозумілішими словами. А хто схоче про що небудь прочитати ще подрібніше й ширше, на те будуть інші брошури і книги про се будуть виходити.

І так буду перебирати по ряду: що таке автономія, які бувають автономії і якої хочуть собі автономії Українці, в яких відносинах автономна Україна має стояти до російської республіки і яка повинна бути та республіка під мисли Українцям.

Що таке автономія.

Автономія грецьке слово, по нашому-б сказати самозаконність (авто—номія, номос—закон), се значить право жити по своїм законам, самим собі становити закони, а не жити по чужим законам і під чужою властю. Так звали

ся ті городи і краї, які признавали над собою опіку чи зверхність якої небудь держави, але зіставали ся при всій повности своїх прав у себе вдома: самі собі становили закони, вибирали собі правителів, заводили, які хотіли, установи й податки та своїми коштами зовсім у всім вільно розпоряджали; мали своє військо, свою монету, свій скарб.

Автономія, котра наближаєть ся до такої повної самостійности якоїсь області, називаєть ся широкою політичною автономією. Се автономія в справжнім значінню сього слова й, коли говорить ся просто про автономію без усяких додатків і пояснень до сього слова, розумієть ся саме таку широку політичну автономію, що більше менше наближаєть ся до державної самостійности. Та се слово уживаєть ся часто нетільки в такім значінню, але говорять про обмежену автономію, про автономію культурну, а не політичну, навіть про автономію деяких верств і громад. Тому щоб не було сумніву, про яку саме автономію говорить ся, і додають ся такі слова, як *широка політична автономія*. Вони підчеркують і пояснюють, що тут іде мова про найширші права країни самій порядкувати свої справи й рішати про себе, хоч і не маючи державної незалежности та входячи в склад иншої держави.

Коли ми схочемо розібрати ся в тих назвах, які означають більше або менше право й можливість якої небудь країни, себто її громадянства, її людности, порядкувати свої справи та правити ся по своїм правам і постановам, то йдучи знизу до гори, від меншого до більшого, се будуть такі форми громадського життя:

повний централізм,
адміністраційна (бюрократична) децентралізація,
вузша або ширша самоуправа (самоврядування),
вузша (обмежена) або широка автономія,
неповна (несуверенна) державність,
самостійна незалежна держава.

На практиці сі різні форми сполучають ся, звязують ся різними, мало помітними часом переходами. Але я уважав за краще тут усю отсю драбинку розложити для легшого усвідомлення в ріжницях більшої або меншої участі громадянства в порядкуванні своїх справ.

При повнім централізмі, докладно видержанім, всім порядкує центральне правительство через своїх урядників, які мають тісний круг діяльности, щільно обмежений розпорядками правительства, та в усім, що виходить поза сі розпорядки, мусять звертати ся до центрального правительства. Децентралізація також може бути чисто уряднича (бюрократична), коли центральне правительство розширяє права своїх урядників, намісників чи губернаторів, поручає їм порядкувати справами, не питаючи ся розпорядків центрального уряду або загальних порядків держави. Так буває, коли якась область має свої великі відміни від инших країв держави, далеко від центра, — так було напр. на Кавказі, де намісники мали широкий круг повновласти в управі, але управа мала характер чисто урядничий (бюрократичний) і громадському самопорядкуванню лишено дуже мало місця. А буває й так, що адміністративна децентралізація сполучаєть ся з більш-менш розвиненим самоврядуванням, і тоді така децентралізація, широко розвинена, становить перехід до крайової автономії.

Самоуправа чи самоврядування — коли громадянство через вибраних людей (депутатів, гласних, совітників), зорганізованих в радах і виконавчих комітетах, з певними виборними виконавцями, комісарами й суддями порядкує свої економічні, культурні, адміністративні чи судові справи, — може бути вузькою і ширшою, більше й менше демократичною. Як приклад недемократичного (цензового) самопорядкування, вузького щодо своєї діяльності та в ній ще дуже обмеженого контролю і впливами адміністрації, може служити старе земство й городська самоуправа в Росії. Мало що належало до них і всі ухвали їх у тих справах підлягали контролі адміністрації, що могла касувати всякі ухвали земські чи городські, відсувати й не затверджувати вибраних виконавців, їх ухвали і т. ин. Приклад широкої самоуправи (що правда, також недемократичної) дає устрій Англії, де сливе нема адміністрації коронної, урядничої, а всім порядкують місцеві ради й вибрані ними судді, комісари й інші виконавчі органи місцевої людности.

Широке самоврядування зорганізоване на якусь область, забезпечене від втручання центрального правительства чи його місцевих урядників, наближається до автономії. Напр. те, що називається краєвою автономією в Австрії («автономія коронних країв»), се властиво широке провінціальне самоврядування, наше земство, тільки розширене на цілу провінцію, часом більшу (як Галичина), часом невеличку (як Буковина) й забезпечене від втручання центральних міністерств і місцевої адміністрації. Галицький сойм і повітові ради завідують також тільки деякими сторонами економічного, суспільного й культурного життя (школи, головно низші, санітарне діло, добродійні установи, дороги, економічна культура краю). Соймове законодавче право обертається в тих же тісних межах. Його устава й постанови йдуть на затвердження цісаря, так само й краєвий бюджет (сміта), що покривається з додатків до державних податків, які може заводити у себе в краю сойм. Тільки останніми часами, коли Поляки стали домагатися якоїсь нагороди за те, що Галичина не включається в склад незалежної Польщі, як вони того собі бажали, австрійське правительство (в жовтні 1916 р.) пообіцяло дати Галичині ширшу автономію, «яку тільки можна сполучити з приналежністю її до австрійської держави», — поширити її до розмірів майже повної державної самостійности, себто до того, що розуміється під автономією у властивім значінню слова.

Таким автономним життям живуть напр. деякі колонії Англії, як Канада, Австралія, Нова Зеландія, Полуднева Африка: вони наближаються до повної державности, мають своє військо та флоту, гроші й марки, своє законодавство й суд. Король через свого губернатора (котрого іменує за порозумінням з колонією) виконує тільки деякі права, на практиці зведені до дуже малих розмірів.

Таким чином автономія має в сучасній практиці різні відтінки, різні варіанти, від розширеної самоуправи до повної сливе державности. Теоретичною різницею між простою самоуправою і автономією вважається се, що самоуправа, мовляв, порядкує місцеві справи з поручення центральної влади, а автономія має своє власне право,

конституційне, чи то на основі договору з центральною властю, чи то з надання, але такого, якого вже не можна взяти назад односторонньою волею центральної влади. Напр. автономія Хорватії в угорській державі забезпечена конституцією, яка не може бути змінена инакше, як за згодою угорського парламента й хорватського сойму.

З другого кінця повнота самопорядкування, зведена до як найменших розмірів залежність від корони (центральної влади), непохитне забезпечення від усяких втручань і обмежень самопорядкування автономної країни надають сій автономній країні уже характер сливе держави. Нелегко буває установити різницю між широкою автономією і державним характером такої країни, яка має всю повноту самостійного самопорядкування. Нераз буває, що там, де одні знавці бачать тільки провінцію з широкою автономією, інші добачають з неменшим правом державу, несуперенну, залежну. Напр. такі спори велися про Україну, чи вона перед скасуванням гетьманства була несуперенною державою, чи автономною провінцією російської держави, і так само про Фінляндію. Тільки в федеративних державах нема такої непевности: там кожний автономний член федерації являється державою, тільки неповні самостійною, несуперенною.

Національно-територіальна автономія.

Так от пояснено, які відміни автономії бувають щодо її обсягу й що значить се, що ми хочемо **широкої** автономії. Тепер перейдемо до вияснення, що значить отсе гасло **національно-територіальної** автономії.

Се пояснення додається тому, що автономія **може** бути не національно-територіальна, а краєва, обласна, себто територіальна тільки, без звязку з національністю, або тільки національна, без звязку з територією. Щоб пояснити сі різниці, я вертаюся знову до Австро-Угорщини, де були й вироблені домагання національно-територіальної і чисто національної нетериторіальної автономії.

Діло в тім, що в Австро-Угорщині права автономної самоуправи надано (в 1860-ох рр.) «коронним краям» або провінціям в такому складі, в яким вони були в той час або — як висловляються австрійські політики — так, як вони «історично зложилися». Напр. Галичина творить один «коронний край» так, як її зліплено зовсім випадково й механічно з різних куснів колишньої Польщі: старе українське галицьке князівство, з українською людністю, сполучено разом з корінними польськими землями (краківською землею) і зроблено з них один край, що має спільний сойм, спільну краєву управу, вибрану ним, спільний краєвий скарб і т. д. Наслідок того був такий, що Поляки з східної (української) Галичини разом з Поляками західної (польської) Галичини, завдяки ще й недемократичній (цензовій) організації автономного представництва, мали більшість у соймі, проводили такі постанови, які були корисні тільки для польської народности, витрачували краєві гроші на польські цілі, обсаджували всякі місця в самоуправі Поляками і т. ин. Через те галицькі Українці поставили здавна домагання поділу Галичини по національності на дві автономні території, українську й польську, себто, щоб замінити краєву автономію національно-територіальною автономією. Такі до-

магання ставили ся і в деяких інших краях, де були зліплені до купи території з різною людністю і їх можно без великого труду розділити.

Але бувають такі краї, де людність перемішана так, що й не можна її розділити по місцевостям. Бувають народности так розпорошені, що ніде вони не мають країни такої, щоб там була їх більшість. В таким от становищі особливо Жиди. Тому найбільше з їх сторони підноситься думка, що національно-територіяльна автономія все таки не задовольє національних домагань, а краще-б тримати ся національної автономії, нетериторіяльної (або екстериторіяльної). Себо щоб права самопорядкування мали люде, горожане з різних країв держави, які признають ся до якоїсь національності та вписують ся на лісту (список) сеї національності: щоб їм вільно було мати свій сойм, свій скарб, куди-б ішла якась частина податків, які вони платять, і з тих грошей вони могли-б обслуговувати свої культурні потреби, — удержувати школи, театри, музеї, шпиталі і т. ин.

Та все се — поперше доволі складна річ, бо поруч того прийдець ся організувати самопорядкування територіяльне (такої проби ще не зроблено, як воно буде), по-друге — таке національне самопорядкування може полагоджувати тільки деякі справи (саме культурні, тому й автономія така зветь ся культурною). Тому до такої організації прийдець ся звертати ся для заспокоєння потреб розпорошених національностей; тамже, де якась національність має свою ясно означену територію з виразною своєю більшістю, там національні потреби сеї народности заспокоюють ся національно-територіяльною автономією, а потреби національних меншостей забезпечують ся певними постановами, які зіставляють їм представництво в автономних установах і різні права на задоволення їх культурно-національних домагань.

Українці хочуть, щоб з українських земель російської держави (бо про них говоримо поки-що, не зачіпаючи иншого питання — об'єднання всіх українських земель) була утворена одна область, одна національна територія. Сюди, значить, мусять увійти губернії в цілости або в переважній частині українські — київська, волинська, подільська, херсонська, катеринославська, чернігівська, полтавська, харківська, таврійська й кубанська. Від них треба відрізати неукраїнські повіти й волости, як скажیم, північні повіти чернігівської губ., східні кубанської тощо, а прилучити натомісь українські повіти сусідніх губерній, як хотинський і частини акерманського бесарабської, східні частини холмської губернії, полудневі окрайці губ. городненської, минської, курської, західні частини Вороніжчини, Донщини, чорноморської і ставропільської губ. Так утворить ся територія, де українська людність становить більшість (в городах тепер Українців менше, але городи мусять іти за більшістю доохресної території). Ся українська територія має бути зорганізована на основах широкого демократичного (не цензового) громадського самопорядкування, від самого споду («дрібної земської одиниці») аж до верху — до українського сойму. Вона має вершити

у себе вдома всякі свої справи — економічні, культурні, політичні, удержувати своє військо, розпоряджати своїми дорогами, своїми доходами, землями й всякими натуральними багатцями, мати своє законодавство, адміністрацію і суд. Тільки в деяких справах, спільних для всеї російської держави, вона має приймати постанови її загального представництва, в котрім братимуть участь представники України пропорціонально до її людности й людности всеї російської республіки. Отсе розуміеть ся, коли говорить ся, що ми хочемо національно-територіяльної автономії України, широкої, політичної й демократичної.

Яка користь з такої автономії?

Се мабуть ясно вже і з усього сказаного й тому більше для доповнення скажу кілька слів про головніші користи від такого автономного ладу України.

З національного погляду дуже важно, що як усі українські землі будуть зібрані в одну територію, само собою Українці будуть господарями у себе: вони матимуть змогу свобідно задовольати свої національні потреби в громадським самоурядуванню, в своїм соймі й своїх установах. Забезпечивши права меншим народностям своєї землі, не маючи заміру панувати над ними чи обмежувати їх у чімсь, навпаки — уділяючи і їм поміч з автономного скарбу, вони матимуть змогу по справедливости обертати головну масу зособів свого краю на задоволення потреб свого народу. Тим способом українські робочі маси, що протягом стількох століть використовували ся, обдирали ся на завдання чужих їм держав, на зріст і панування панських і буржуазних верств, чужих їм по національності й культурі, на розвиток отсеї чужої культури, — аж тепер дістануть змогу культурного й економічного розвитку, подвигнення з свого занепаду матеріяльними й духовими засобами своєї землі. Можна нарешті буде вжити сих багатих засобів на розвиток усеї повноти українського національного, культурного й політичного життя і дати приступ до нього найширшим народнім масам, робочому народови, коштом котрого досі виростали тільки чужокультурні верстви та їх економічні й політичні впливи.

З економічного погляду дуже важно, щоб природні багатства української землі та її людська сила не марнували ся і не притягали ся штучно на бік з великою шкодою для краю й даремною розтратою для всього людства, ріжними сторонніми економічними рахунками, а вживали ся мудро в інтересах економічного розвитку краю і народного добробуту. Україна становить окрему економічну область з своєю виразною фізіономією й укладом, багато обдаровану всякими умовами для великого економічного розвитку й поступу. Вона має своє море й гори, великі ріки, світові транзитні шляхи, велику масу родючого ґрунту, умови для доброго хову худоби, запаси лісу й водної сили, уголь і залізо — сі дві основи сучасного промислу, инші метали й мінерали, кліматичні місця і лічничі курорти, а до того головне — людність роботящу, енергічну, кріпку, що зростає швидко, одним словом — всякі підстави для того, щоб стати країною багатою, економічно незалежною, а не такою відсталою і занедбаною, як тепер.

Але для цього треба, щоб керування економічними справами належало до самого краю, до його автономних органів, — щоб різними тарифними штукаками не відтягало ся продуктів від найкорисніших для них шляхів, щоб митовою (таможенною) політикою не калічено розвитку промислу й торгівлі, щоб економічну енергію і сировий продукт не притягано штучно до різних позакравських фабрично-промислових районів, і т. и. Необхідно треба автономії на те, щоб запевнити українському хліборобови як найбільший прибуток, українському пролетареви як найвищий зарібок, дати надвищі людности роботу на місці в розвиненім промислі замість того, щоб він мандрував у світ за очі та його робуча сила пропадала для краю. В орудуванні української автономії повинен зістати ся земельний фонд — з тих земель, які будуть викуплені від землевласників. В її завідуванні мають бути прибутки промислові та взагалі всі лишки доходів, щоб повертати їх на розвиток продуктивних сил України.

З культурного погляду ясно, що тільки при орудуванні краєм і його засобами українською автономією дійдуть своєї правди пребагаті й цінні завязки культури, науки й мистецтва багато обдарованого нашого народу. Тільки під її рукою вони з приціпки до «загально-державної» культури вийдуть на центральне місце в життю своєї країни. Розвинувши ся в культуру багату, сильну, оригінальну, розгорнувши своєнародні свої завязки в тіснім єднанні з європейськими течіями, стануть тою кращою культурою, яка своїм багатим і різнородним мистецтвом, літературою, краєзнавством огорне свободним і невимушеним звязком народности України, обєднані любовою і привязаннем до своєї спільної вітчизни, до свого краю.

Все се так очевидно, що про се нічого багато говорити, а так важно, що дійсно — треба **всю свою душу й силу вложити, щоб здобути широку національно-територіальну автономію для України!** Подумати, яка се буде економія часу й енергії, скільки відпаде даремних заходів, коли Україна обєднаєть ся в одну національну територію! Відпаде вся боротьба за національні українські права, яка гальмує економічний і політичний розвиток, напр. у мішаних «коронних краях» Австрії й її парламенті. Не треба буде висилувати весь хист і енергію на заходи коло полагдження своїх національних і краєвих справ у всеросійській Думі, робити там хитрі партійні комбінації, щоб провести свою справу, «обробляти» російське ліберальне громадянство, чи інші російські партії, щоб прихилити їх до своїх національних і краєвих домагань. Досить ми мали — нетільки з покійним режимом, але і з сим поступовим російським громадянством! Нехай живе здорове собі, а нам щоб свої справи рішати у себе вдома в своїм соймі, а в загальноім представництві російської федеративної республіки тільки те небагате, що тикаєть ся її всієї.

А тепер саме про сю федеративну республіку треба порозуміти ся.

(Кінець буде).

М. Грушевський

Форми володіння і користування землею на Україні в їх історичнім розвитку.

Побіч національного питання земельна справа є найпекучішою справою в революційній Росії. Як не можна розв'язувати в Росії складної національної справи одним і тим самим способом для тих націй, що мають одноцільну національну територію, і для тих, що розсіяні по цілій державі чи якійсь її часті, так неможливий один спосіб розв'язки ще складнішої земельної справи нетільки для цілої російської держави, але й для поодиноких більших територій, що входять в її склад. Найкраще се доводить познайомленне з формами володіння й користування землею на Україні, як вони історично у нас складали ся, а які всеж треба взяти під розвагу при розв'язанні земельної справи. Хотячи познайомити наших читачів з сим боком земельного питання, подаємо в скороченні стацию знаменитого нашого статистика—економіста Ол. Русова п. з. „Форми землевладдіння і землепользования на Украинѣ“, яку умістив був покійний вже автор в „Украинскомъ Вѣстникѣ“ в 1916 р., коли земельна справа так само стояла на дневнім порядку російського життя.

Почнемо з центра Української Землі — двох губерній лівобережної і трьох губерній правобережної стародавньої України. Коли по лівім боці Дніпра козацька шабля гетьмана Богдана Хмельницького прогнала польсько-литовських великих поміщиків і земля стала власністю усього народу або „війська“, тут, здавало ся, досягнуто ідеал політичної й економічної рівности всіх Українців: не було ні каст, ні станів; зпосеред рівних посполитих вибрано особи, посвячувані потім в духовний стан; місцеві школи, добродійні заведення й інші „братські“ інституції устроювали ся по волі мешканців даного заселеного пункту без усяких обмежень, подиктованих згори регуляментами; військовими оборонцями республіки, що новоуладжувала ся, були також виборні козаки, які вибирали навіть найвище правительство — старшину й гетьмана. При таких політичних правах і земля, що належала до цілого українського народу, який жив у десятиох „полках“ новоутвореної держави, повинна була ділити ся на основі принципу рівности та справедливости й відповідно до потреби кожної родини — господарства. Може воно й було так зразу; та вже дуже швидко політична власть, що попала в руки військових, котрі й управляли й судили, стала приладжувати ся до понять, які тоді скрізь панували, що „звізда ріжняеть ся від звізди в славі“: сотникам, полковникам, що представляли ту власть на місцях, і чинам центральної „генеральної старшини“ при простоті тодішнього життя гетьмани почали давати замість платні відповідно до їх рангів кола водяних млинів і землі в досмертне користанне. Се досмертне користанне поволі переходило в діичне особисте володінне, коли й обовязки полковників і бунчукових товаришів центрального правительства й різних інших чинів поволі ставали діичними. Багаті й побожні люде, як напр. Раїна Могилянська, пані Угорницька й інші, дарували в духовних завіщаннях великі простори земель манастирям і в постійнім володінні останніх сі землі зоставали ся, як говорило ся, „на вічність“. Швидко (вже при кінці XVII віка) люде, що жили на тих манастирських землях, починають називати ся манастирськими „підданими“. Сю назву старають ся присвоїти й приватні землевласники, що згромадили від збіднівших з якоїсь причини сусідів їх частки та збагатили своє земельне володінне, своїм „підсусідкам“ і іншим, що жили на їх землі.

Такий процес тягнеть ся увесь час XVIII століття, коли російські імператори й царі, починаючи від Петра I, стали роздавати на Україні землі князям, графам і дворянам; коли вже й з місцевої військової аристократії утворило ся досить так названих шляхетних людей, що обернули в своє „підданство“ багатьох і з посполитих і з козаків. Коли ранги козацької служби зрівнано з ново-

утвореними рангами по „табелі про ранги“, не стало ні військового „товариства“, ні хліборобського „поспільства“, а помалу заявили ся ті дуже численні стани, на які тепер ділить ся населення старої Гетьманщини: в 1783 р. заведено кріпацьке право, в 1785 р. — дворянські інституції; духовенство стало окремою кастою, з якої виділили ся ще почесні й потомствени почесні горожане; міщане й купці одержали, хоч і невеличкі, але все-таки привилеї в порівнанні з сільськими кріпаками; козаки ще поки-що гордили ся своїм прізвиськом — „вольні“, себто необов'язані працювати на панів, необмежені в переході з місця на місце і в праві продавати свої землі тільки особам свого стану; але й вони почали платити нарівні з селянами „подушні“ податки. Ще один сільський стан з'явив ся у формі державних (государственных) або скарбових (казенних) селян, коли подаровані „на вічність“ монастирям землі відобрано для скарбу, а бувшим монастирським підданцям, обложеним і подушним податком, почав скарб давати „наділи“ за так названий „чинш“. Так у селах полтавської і чернігівської губернії повстали в половині XIX віку козацькі сільські громади під управою своїх виборних голів, панські „держави“, але вони продавали їх так само, як і козаки, з тою різницею, що козаки продавали тільки „грунти й маєтки“, а пани — не тільки землю, але й душі людей, що на ній жили. Останні платили „подушне“ й користували ся тим „наділом“, який давали їм пани, а в скарбових маєтках урядники.

Реформи 1861—1864 і 1874 рр. зрівняли під адміністративним оглядом козаків і тих деяких кольтоністів-Німців, котрі поселили ся вкінці XVIII віку на свобідних землях Гетьманщини, з державними й бувшими поміщицькими селянами (крест'янами); перші до 1888 р. платили все ще „чинш“ до скарбу, а потім і вони почали викуплювати свої „наділи“, як і бувші кріпаки, на власність і почали називати ся селянами-власниками (крест'янами собственниками), хоч усе-таки з додатками „бувші державні“ або кбувші скарбові“. Розмежування (генеральне й спеціальне), переведене в другій половині XIX віку, мало на цілі вивести з черзполосиці (роздроблення ґрунту) (як говорило ся тоді) великі дворянські маєтки, утворені через закупню у козаків шляхетними родами, що просмикнули ся в дворяне, дрібних участків, і утворити з них так названі „одрубні“ володіння. Се знищило остаточно давнє більше й менше вирівнює земельне володіння або бодай право на займанщину кождим козаком якоїсь скількості землі, відвойованої колись усім народом у польських панів. Дворянські й „инші“ землі почали відрізняти ся так, як і на Великорусі, з тою різницею, що тут були ще й козаки—власники; довго ще губернатори, що приїздили звідси до полтавської і чернігівської губернії та привикли тільки до двох понять щодо землі — до дворянського земельного володіння і селянських наділів, дивували ся, коли на питання: „чиє се село?“ — одержували відповідь, що воно — козацьке й не належить до ніякого окремого дворянина.

Не так було по другій боці Дніпра на Україні з частю Бесарабії, Холмщиною і Підлясем, де козаки, що були до Богдана Хмельницького під управою коронних гетьманів польського королівства, не довоювали ся до нічого. Земля лишила ся тут у власти панів, котрі все більше й більше угнетали людей, що жили на присвоєних ними землях. Гайдамацькі повстання в XVIII віці здавило польське правительство й увесь край покрив ся шибеницями й ешафотами при спеціальній винахідности в бузувірив того часу різних кар (колесовань, четвєртовань і т. ин.). Тут zostали ся повноправні пани й зовсім безправні хлопи, котрих перші називали худобою — „бидлом“. З завоюванням того краю Росією в самім кінці XVIII віку ніщо не змінило ся, бо привилей володіти землями мали пани, які володіли тут не тільки селями, але й великими містами й містечками, мешканці яких за право життя платили їм чинш. Незаписані при ревізіях до кріпаків дрібні землевласники, що доказували своє походження від шляхти, добили ся другої форми користування землею — чиншової, себто потомної аренди панських земель, і ся

чиншова форма відрізняла правобережну Україну від лівобережної. Дальша доля справжнього хліборобського населення крайно незавидна: російське правительство, бажаючи обезсилити польський землевласницький елемент, старало ся в 1847 р. означити розміри панщини, себто обов'язкової роботи кріпаків на панів, а по польським повстанню і визволенню селян скофісовано деякі великі маєтки для передачі їх великоруським власникам. Але положення селян і на землях у приватнім посіданні і на скарбових землях не поправило ся від сього. При виділенню наділів зостало ся багато земель у спільнім володінню панів і селян, так названих „сервітутів“; розділу тих земель, не зважаючи на величезну канцелярську переписку місцевих властей з міністерствами, не зроблено й до сього часу. Правила, що ліси повинні відійти до панів, а тільки „сіножати в лісі“ можна-б віддати селянам, повели до сварок без кінця, бо вистарчило сади, розведчі селянами в лісі, признати лісом або назвати якийсь участок „лісом по сіножати“, а не „сіножати в лісі, щоб сі добра стали панськими. Малоземельність і безземельність бувших панських кріпаків тут так само велика, як і на лівобережній Україні.

На Слобідській Україні, куди направила ся кольтонізація українського народу наслідком угніту його з боку панів на правій боці Дніпра, форми земельного володіння не такі складні, одноформніші. Ще коли на Полтавщині не стало панів по революції Богдана Хмельницького, з правобережної України хлібороби кинули ся на увільнені від панських податків так названі „ухожай“; дещо пізнійше се переселення втікачів знід панської неволі направило ся в нинішню харківську, воронізьку й південну часть курської губ., на так названі „слободи“. Займанщина земель, полишених кочовиками, йшла тут поруч з утворенням зі старої козацької старшини „шляхетства“ та з насадженням великоруського дворянства з боку російського правительства. Останнє не признало тутешніх переселенців козаками, власниками земель, бо ся територія не входила в склад полків Гетьманщини, й зарахувало — кого до державних селян, кого до кріпаків шляхетства, зрівнаного потім з дворянством. Кріпаки почали відбувати панщину з усіма „басаринками“, „трінкалями“ й „відбутками“, а скарбові селяне платили до скарбу чиншові й подушні податки. Коли по реформі 60 рр. минулого століття державні селяне й люде, увільнені знід фєрули військових поселень (заведених тут Аракчєєвим у 20 рр. минулого віку), почали заявляти, що багато старозаймочних земель відлічаєть ся для скарбу, по кількох процесах, виграних у скарбу тими селянами, заборонено починати такі процеси. І державних і бувших кріпацьких селян усякими способами приведено в стан податкового простонародя, котрі по загальним державним обичаям в праві володіння землею повинні були відрізняти ся від дворян, що володіли землею дідично. Їм наказано держати ся громадської форми володіння землею з наділенням „ревізьких душ“ мужеського полу паями якоїсь великості та зі зрівнянням по якихсь періодах часу наслідком зросту населення. Така форма володіння землею з переділами по душах по якимсь упливі часу тут більше поширена ніж на старій Гетьманщині, де привикли володіти дідичними господарствами (дворами) й де навіть державні селяне майже ніколи не послуговували ся переділами. Сим відрізняєть ся дещо Слободжанщина від сусідньої старої України.

Ще більше по формах народнього володіння землею відрізняють ся бувші вольности запорозького війська, себто територія сьогоднішніх катеринославської, херсонської, степової часті таврійської губ. і невеличких частей Бесарабії. Коли в 1775 р. зруйновано „богопротивне запорозьке зборище“, як назвала його Катерина за те, що серед військового Коша не було жінок, а вони жили по запорозьких зимівниках і хуторах, часть Запорозжців утікла за Дунай до Туреччини; інших зразу поселено над Дніпром, а потім перегнано на Кубань, де цариця подарувала їм Катеринодар і всі землі, які вони за „лінією“ відвоюють у Черкесів, — на їх військову власність. Стара запорозька земля запустила; на ній Патьомкін по своїй переписі (взірці якої надруковані

в „Полномъ собраніи законовъ Россійской имперіи“) налічив усього не то 50, не то 100 тисяч мешканців. Подорож цариці в сю пустиню привела до видання ряду законів про заселення краю кольоністами Німцями, Жидами, Сербами, Болгарами та вкінці кріпацькими ревізькими душами в Росії на землях, які щедро роздаровували з найвищої волі і ся цариця і її наслідники.

Історія з мертвими душами, котрі скупали ся для права дістати землі в Новоросійськiм краю, відома всім хоча б з Гоголя; з оповідань і повістей Данилевського й Левицького ми знаємо також і про „втікачів у Новоросію“. Се були ті люде, котрі втікали зпід панської руки, не змігши винести панських батогів і різок на Слобожанщині, Гетьманщині та правобережній Україні і при дальших ревізях значили ся в „утечах“. Смутила ся обставина маршалків правобережної України й маршалків дворянства лівобережної України й вони виклопочували закони проти поміщиків Новоросії „державців пристаней“, які давали захист утікачам, а потім обертали їх у кріпацьких рабів, назвавши їх іменами скуплених мертвих душ. Які строги не були закони про втікачів і державців пристаней, але народня кольонізація Новоросійського краю поступала швидко наперед. Перед севастопільською війною всім збігцям прощено, бо вони придали ся для оборони Рідного Краю: одних з них зараховано до поміщицьких, других — до державних селян, а ще деяких — до висулужених салдатів і міщан. Але крім сеї народньої кольонізації спустошеного краю, як вище сказано, була й правительствена. З Запорожців, що лишили ся на місці, і їх потомків утворено зразу Бузьке військо, потім військової поселення, на творення яких правительством прикуплювало людей у поміщиків, оцінюючи їх відповідно до віку від 1 року до 18 літ сумами від 22 до 1000 рублів*. Багато винахідности потратив Арачєєв на спис кар шпіцрутенами скрізь строй, кнутами, батогами, різгами й ин., щоб уладити сі поселення; винайдено окремих рід дітей — „кантоністів“ для поповнення кадр вояків-хліборобів; багато працювали й спеціальні комітети над німецькими й жидівськими кольоніями, адміралськими поселеннями, поселеннями „вольних“ матросів і інших станів, заки Новоросійський край заселено покаліченими на різні лади людьми; багато грошей витратило правительством, щоб привернути „порядок“ на запустілих запорозьких „вольностях“. В результаті різних законодавств одержувано ріжнородні форми володіння землею: подвірню дідичне з правом мінорату й неподільности участків у Німців-кольоністів, подібне-ж у інших кольоністів, общинне у військових поселенців і державних селян, народне громадське, принесене втікачами-переселенцями Українцями з метрополії, окреме — міське, бо міста діставали участки з кількох десятків тисяч десятин, і вкінці насажденне правительством дворянське особисто-дідичне, потім скомпліковане ще законом заповідности, себто недроблености великих лятифундій.

Але життя Новоросійського краю витворило ще окрему форму користування землею, дещо відмінну від чиншової на правобережній Україні й подібнійшу до англійської фермерської аренди. Новоросійські поміщики з утікачів Чичикових були спритніші ніж їх брати в центральній Росії, котрі навіть стріляли ся, не бажаючи дожити „еманципації“ селян 1861 р. Сі-ж герої поеми Гоголя, коли пішли чутки, що реформа необхідна, відпустили своїх кріпаків на волю, викотивши їм на подвірре по бочці горівки з приводу випущення „на волю“. Мирові посередники, що опісля приїхали до них, не мали що робити: в сих дворян не було кріпаків, а були тільки землі й будинки, в яких жили приватні квартиранти, їх вільновідпущені. По кількох літах сі квартиранти довідали ся, що вони мають платити арендну плату і за хати і за землю, яку бажають брати у поміщика на річний винаєм подесятинно. Почали називати їх „десятинщиками“; котрі не згоджували ся на підвищення арендної платні, ті мусли забрати ся з населених дворів і перемінити ся в ще

гірший відділ людського роду, так названих „виїханців“. Такимиж десятинщиками стали й дворові селяне, котрі опинили ся без землі й не дітали наділу, а також деякі Німці-кольоністи, що виселили ся зі своїх кольоній наслідком недроблености дворового наділу й передавло його меншому синові. По звичаю німецьких кольоністів кождий батько, що має кількох синів, відкладає окремих грошевий капітал зі заробітків своїх і молодшого сина й сей капітал дасть ся старшим синам у формі викупу за землю, яку дістає наслідком сього менший син. В якімсь часі родини, що зібрали сі гроші й купили десь на стороні у поміщика участок землі, виселяють ся цілим „роєм“, як пчолы, зі своєї кольонії і творять нову; але не все удавало ся їм купити на власність чийсь маєток або його часть — і таким приходило ся оселювати ся на панській землі яко „десятинщикам“. По письменним нотаріальним договорам вони обовязували ся побудувати на панській землі будинки, брати щорічно у пана землю для оброблення і сіножати, платити йому за випас худоби і т. ин., а в разі закінчення договорних відносин — полишити всі будинки на власність пана; тому їх положення — те саме, що і десятинщиків з бувших кріпаків.

У Німців перейняли звичай вилітати роєм зі своєї метрополії й деякі Українці. Вони також при збільшенню населення і малоземелля почали творити товариства для закупна землі або самостійно або при помочи селянського банку; закуплювали вони землі зпочатку в таврійській і херсонській губерніях, а потім рушили на північ до катеринославської, полтавської, харківської, воронізької губ., де дістали прізвище „коркулів“ для ріжниць від Німців. Форма володіння землею тих новоутворених стоваришень, що скоро переходили в громаду, — пайкова, але перемінюеть ся в подвірню-дідичну без переділів, а з фіксірованими відрубними й черезполосними участками залежно від ріжниць дїбр і ґрунтів набутих маєтків або участків. І сі громади, як і ті, що давно повстали, часто послугують ся річним наймом землі у сусідніх поміщиків. Про переселенців до самарської, саратівської, оренбурзької губ., а також на Сибір і „поза Сибір“ на „Зелений Клин“, себто в Південно-усурійський край, котрі виражають ся тепер і через океан і сибірською залізницею, не будемо говорити, бо представлення форми володіння землею емігрантів не входить в наше завдання.

Нам лишило ся сказати про землі Донського, Кубанського й Терського козацьких військ, що представляють пережиток тих епох, коли відбуване військового обовязку з повним умундуруваннем і удержаннем коня відбувало ся на рахунок самих господарів, для чого по звичаю старої Гетьманщини козаки ділили ся на виборних і підпомічників. Земля тут належить до війська, з неї кождому козакови вирізуєть ся наділ, розмір котрого з бігом часу зменшуєть ся, а „військовий запас“, що зостав ся зверх того, ще поки що не попав у розпорядок міністерства державних маєтків, а уважаєть ся добром „війська“. Одначе в тім війську, яким командирують „наказні“ отамани й інші підчинені їм ранги, як і скрізь, де є ріжні ранги та ступні нерівних політичних прав, як і за старого ладу гетьманського козацтва, давно вже завели ся також „дуки срібляники“ старих козацьких пісень, котрі за часів кріпацького права зуміли зовсім даремне, тільки за сумнівні заслуги перед Рідним Краєм, перемінити досмертні землі в дідичні й одержати з Росії достаточне число кріпацьких душ, аби стати справжніми дворянами-поміщиками, себто панами рабів. Зрештою в Донській області нерозібраного ні козаками ні поміщиками чистого військового запасу є ще більше ніж 1 мільон десятин, а стільки-ж є табунних земель у тамошньої годівлі коней (конозаводства); військових козаків, що представляють собою абстрактного власника всієї Донської області, зостало ся тут менше ніж половина населення (43%); решта перемінила ся в звичайних дворян з особистим володінням землею і з своїми маршалками та в надільних селян, що дістали „волю“ в 1861 р. В Кубанській області до 1868 р. були тільки козаки, що володіли яко офіцери землями, даними їм замість пенсії, і яко рядові надільними курінними землями, а від того часу,

* Всі понад 18-літні коштували по 1000 рублів.

коли на старій Україні по обох боках Дніпра проголошено, що на Кубань можна переселити ся, сотки тисяч Українців зявили ся сюди й осіли на землях, куплених і арендованих у приватних власників; по переписи 1897 р. з числа всіх мешканців (1,918,880) Кубанської області було коло $\frac{1}{3}$ уродженців інших губ. (615,860); тих новоселців, чистих хліборобів, не долюблюють козаки й між ними йдуть постійні сварки за землі. В Терській області, де новоселців менше, старі поселенці козаки й тепер випихають кочовиків Ногайців до Каспійського моря, захоплюючи участки їх землі й освоюючи на них поселення значної великості; коли вони скаржуть ся перед правительством на обиду, козаки, побудувавши церкву й освятивши її, знаходять оборону в духовних властей—архиєреїв і Синоду. Тут послідовно відбуваєть ся ще та займанщина, котра мала місце літ 200—300 тому назад на степах Слобідської України. Форма володіння землею тут та сама, що й в більшій часті території старої України, себто участкова, що народила ся з пайкової, — в огородах і полях „общеска“ й „громадська“ для окремих форм спеціальних дібр.

З голосів німецької преси про українську справу.

Відомий соціалдемократичний письменник Карло Ляйтнер помістив дві прегарні великі статі про українську справу у віденській „Arbeiter Zeitung“, а саме в ч. 204 з 27 липня п. з. „Вільна Україна“ та в ч. 209 з 1 серпня п. з. „Воскресний народ“. В першій зазначив автор, що українська справа побіч земельної справи та справи війни стала великим питанням російської революції. „Сила українського самостійницького руху є несподіванкою для Росіян, а всеж се є несподіванка в другім виданню“, бо-ж перед революцією 1905 р. видавало ся також, що нема ніяких Українців. Сила теперішнього українського руху могла здивувати лише того, хто не знає сили й головних змагань Українців до автономії й поділу землі в часі революції 1905 р. Представивши підєм українського життя в роках першої російської революції й поставивши побіч себе такі вислови, як про „горстку інтелігенції“ й подібні, з такими, як напр. Тугана-Барановського (пор. одно з попередніх чисел „Вістника“), автор з великим знанням і розумінням українського руху та його напрямів у Росії змальовує сей рух на основі фактів, відомих до часу написання статі, підчеркуючи, що економічне становище українських народніх мас з огляду на те, що велика земельна посілість у польських і московських руках, а Українці піднесли гасло розвязки земельної справи, велить їм відограти давню історичну ролю поміж двома ворогами—Поляками й Москалями.

Друга стаття Карла Ляйтнера починаєть ся такими словами: „Воскресенне українського народу се є велике російське подія. Коли нація, що обіймає звиш тридцять мільонів людей, по числу народу шоста в Європі, бореть ся за те, щоб утворити державу, коли вона хоче в державній або бодай напівдержавній формі осягнути самостійність, через се мусть пересунути ся уся рівновага сил в нашій часті світа. Зміняєть ся обличче, картина держав Європи. А притім не розходиться тут про народ, який, виринаючи з ночі неісторичности, переживає свої політичні дні. Нація з давньої історією і багатою традицією, з великими споминами хоче наново здобути давнїше місце поважання і могутости, яке вирвала їй безприкладна неласка долі і століттями не віддавала його назад“. Дальший виклад служить ілюстрацією слів автора на початку статі: під історичним, етнографічним оглядом, щодо чисельних і віроісповідних відносин, під географічним і економічним оглядом. Що торкаєть ся політичного боку справи, „навіть сама автономія Українців значно улекшила-б небезпеку російського масового напору для центральної Європи, повна державність усуває сю небезпеку на довгий час зовсім“. Справедливі

кінцеві уваги автора про те, що українське море зукраїнчить міста.

Української справи торкають ся чотири статі невтомого пропагатора української справи проф. д-ра Павла Рорбах а. В 31 ч. поважного тижневика „Deutsche Politik“ з 3 серпня у статі „Де стоїмо“ зазначає автор у звязку з офензивою центральних держав проти Росії, що чим дальше німецькі війська посувають ся на схід, тим більше неминує висуваєть ся українська справа, яка тісно звязана з польським питанням. Одначе що торкаєть ся польської держави, автор признає, що по захованню великої часті польських політиків у Конгресовій Польщі й поза її межами викликає великі сумніви, що Німеччина зможе тривало позістати на шляху спільної праці з ними. Здаєть ся, що Поляки хочуть так уладити ся, щоб могли відповідно до обставин стати або по боці почвірного союзу або по боці порозуміння. „Не можемо потребувати противників у середноєвропейським домі, — пише др. Рорбах, — а коли Поляки не захотять бути нашими приятелями, — не з якихсь чуттєвих причин, але з розумних реальних політичних розважань, — не зможуть приписати того, що з сього вийде, нікому иншому, як собі самим. Англія робить Полякам вигляди на частинну відбудову давньої польської держави з великою частю України включно, коли будуть приязні для порозуміння. Кажуть, що роблять їм навіть обіцянку, що дістануть ся потім через Курляндію до Балтійського моря. Не зважаючи на се, скільки в сім правди, Україна для нас важнійша від Польщі. Який сильний український рух проти Московщини, се показуєть ся з дня на день щораз більше, — доказ того, яку мали ми слухність, коли ми від початку уважали українську справу за центральне питання російської будуччини в противенстві до буцім-то знавців Росії в наших урядах і поза ними, котрим завдають удар за ударом події, які збивають їх. Коли наші війська й наших союзників увійдуть тепер в російську західну Україну (правобіч Дніпра), застануть там польську велику земельну посілість і бідне землею, голодне землі українське селянство. У хвили, коли українські селяне набрали-б думки, що німецькі й австро-угорські війська приязні Полякам, що вони тримають з польськими великими земельними власниками (а так на жалєві напевно буде! Ред.), можемо програти могутній український козир (?); його може використати порозумінне, а не центральні держави. Мусимо признати ся, що ми глядимо в найблизшу будуччину не без живої жури. Що торкаєть ся російських справ, у нас так багато вже зроблено зле й злий мало перебіг, що й тут нема згори запоруки, що оминеть ся помилок, які можна оминати. Розвиток українських справ се шкільний приклад на те, як у нас — в наших міродатних місцях і в еуспільности — то зовсім не знали основних річей, то думали про них несправедливо й поверховно. Коли тепер зручно не поступимо, поведає небезпека, що Українці, котрі ще більші противники Поляків ніж Москалів, відкинуть приступленне до миру в середноєвропейським зміслі, попадуть у противенство до Австрії, а що більше, навіть переговорюватимуть з Московщиною“. „Незмїрно багато входить у гру“ й автор закликає виявити розум, зручну руку й силу в постановах.

Історичного боку української справи торкаєть ся стаття д-ра Рорбаха в „Badische Presse“ з 4 серпня (Карльсруге) п. з. „Фальшиве та правдиве обличче Росії“. Автор розрізняє три Росії: Московщину, Україну й області инородців у західній Росії. „Хто думає про мир з Росією, той мусть знати: є три Росії, а з кождою з них трьох окремих мир!“ Коли Німці сього не знають, Англіїці знають се вже й готові поступати відповідно до сього.

Виключно українській справі присвятив др. Рорбах статтю п. з. „Що дієть ся на Україні?“, яку приніс 6 серпня „Hamburgischer Correspondent“, а за ним 7 серпня „Dresdener Anzeiger“ і „Magdeburger Zeitung“. Автор зазначає, що так само швидко, як німецька офензива (в східній Галичині),

здасться, приготавлиються події найбільшого політичного значіння поза російським фронтом, а почасти вже стали ділом, а саме на Україні. Спинившися на маніфесті Центральної Української Ради, на утворенню Генерального Секретаріату з Винниченком на чолі та на обуренню з приводу сього цілої російської преси з виїмкою большевицької, пише Рорбах: „Який шлях лишається Українцям з огляду на се положення? Сьогодні вони можуть усього домогати ся, бо російське правительство безсиле. А коли вони енергічні, певно Петроград багато ще муєтиме признати їм, припертий необхідністю. Але в жаднім разі не признає повної незалежності, а без того всі інші уступки безвартісні; всякі загально-російські національні збори можуть на будуче, раз признані найвищою інстанцією, скасувати без перешкоди всі уступки в імя великоруської демократії. А вони зроблять се без сумніву, бо щойно на них здобудуть великоруські селяне політичну вагу, відповідну їх масам; а як думають великоруські селяне про національну проблему, достаточний доказ сього дав селянський конгрес і його виконавчий комітет; далеко ширійше ніж конгрес робітничих і салдатських рад, котрий потайки має таку саму думку щодо сього, похваляють вони поступованне тимчасового правительства супротив України!

„Отже від Московщини не може Україна нічого сподівати ся на будуче. Тому вона муєти старати ся змагати до здійснення своїх бажань з иншого боку: від середньої Європи. І тут сходять ся інтереси середньої Європи й України: тільки незалежна Україна увільнить середню Європу на завжди від змори російської небезпеки й тільки прилучення до середньої Європи забезпечить Українці ся незалежність. Але щойно рівночасно через те одержала-б польська справа свою остаточну й задовольную розв'язку: сильна, зв'язана спільними інтересами з осередніми державами, зненавиджена все Поляками й так само їх ненавидяча Україна в тилу здушила-б „польську небезпеку“ вже в зародку й дуже погамувала-б пересадні претенсії Поляків у користь німецько-польських взаємин. Польща була першим граничним каменем для забезпечення середньої Європи на Сході; щойно через другий — Україну — також перший одержить потрібну нам непохитну опору.

„Отже що ми й Українці маємо однакові інтереси й будемо мати їх на будуче, се зовсім ясне. Заходить тільки питання, як далеко поступили тепер справи на Україні і чи кермуєчи особистости у Києві вже тепер є в силі рішуче перевести свою волю в діло та стати по нашим боці“. Зазначивши далі, що Українці самі з себе ледви чи матимуть силу до того, проф. Рорбах бачить у деяких висловах провідників України подання руки Німеччині (?). „Рука простягнена до нас; сподіваймо ся, що ми підхопимо її рішуче й що наші війська довершать сього об'єднання. Бо тільки від сеї руки можемо сподівати ся миру, якого потребуємо, а не від Петрограду й Москви!“

До акції без помилок з огляду на українську справу закликає центральні держави др. Рорбах у статі „Падаюча Росія“ в „Neue Freie Presse“ з 9 серпня. Вказує, що хоч незабаром мине півтора століття від щезнення останньої тіни власного державного існування України, українська думка виказала свою найвищу життєву здатність. Коли центральні держави поступатимуть без помилок, „може тепер прийти до того, що остаточо зникне російська небезпека у висліді сеї війни“. У своїй статі виказує автор, як українська справа була одною з істотних причин теперішньої війни з причини поділу української нації поміж кілька держав, але нічого не говорить про се, як зарадити сьому, щоб на будуче українська справа не причинила ся до вибуху страшного конфлікту — вже не з волі тих, що хотіли знищити українство, а з одушевляючого бажання цілої нації бути разом.

Таку думку, як Рорбах, що українська держава повинна оперти ся о центральну Європу, навіть що більше, що українська держава може встояти ся тільки в разі опертя о центральні держави, висловив криптоімний автор К. С. у статі „Українська республіка“ в „Berliner Neueste Nachrichten“ з 3 серпня. Вихідною точкою написання статі є заложення, що „Українці проголосили себе самостійними“. Між иншим займає ся автор питанням, чи українська держава може встояти ся і чи її існування було-б корисне для центральних держав. На се дає таку відповідь: „Без опертя на центральні держави дуже тяжко буде Українцям встояти ся в часі війни проти Московщини, бо розходить ся про державу, що не готова, що передовсім незорганізована під військовим оглядом. Однак коли ми заявимо, що ми повітаємо українську республіку, й коли ми змогли-б понад се подати помічну руку, було-б розмірно легко для Українців поробити потрібні заходи. Така поміч з нашого боку певно довела-б до того, що Україна стала-б осторонь війни з усіма своїми помічними засобами. Яке значіння се мало-б, учить нас погляд на карту. Але, так сказати-б, на географічнім впливі справа далеко не кінчила ся-б. Правда, нашу обіцянку муєли-б ми убрати в урочисту форму, щоб Українці мали запоруку й на будуче. Ми муєли-б забезпечити собі безпосередню границю з Україною. Можливість сього дає нам Литва, коли її задержимо замість видати її Полякам, як вони сього бажать. Можна бути переконаним, що Українці радо се повітали-б. Правда, потрібно, щоб ми не заангажували ся односторонно в користь Поляків; та нам здасть ся, що до сього нема приводу. Неможливо хочби лише натяком зазначити, який вплив муєти мати окрема українська держава на польську справу. Від багатьох століть існує дуже сильне протигвенство, щоб не сказати — відкрита ворожнеча, між Поляками й Українцями; повстання гетьмана Хмельницького мало на цілі скинути польське ярмо, але виміняло за нього московське панування; даремне старав ся Мазепа направити сю помилку. Майже можна-б сказати, що ще в дванадцятій годині трапляється ся нагода усунути небезпеку, яку принесе польська держава середній Європі. Бо не зважаючи на все, що проти сього скажуть, й Австро-Угорщина незабаром відчула-б дуже немило вільну Польщу“.

Далі вказує автор на те, що українська держава з корінем усуває балканські плани Росії. Уже поверховний погляд на справу показує, що з хвилею повстання української держави східно-європейська історія підпадає рішучій зміні на пряму, що муєти викликати дуже важні наслідки. Згадавши за вагу економічного боку справи, кінчить автор: „Не треба переочувати трудностей, які мала-б зразу побороити українська держава. А саме треба тут назвати австрійську проблему. Чи хочуть Українці і східної Галичини? Все-таки можна знайти задовольную розв'язку для сього того. Головна річ: другий найбільший славянський народ проголосив свою незалежність. Він не хоче й не може вже більше подати ся назад. Як Москалі, так і Поляки в однаковій мірі будуть його ворогами. Вже се вказує Українцям на прилучення до заходу. Німеччина й Австрія мали-б з нього (українського народу) сусіда, певнійшого й сильнійшого від Польщі, сусіда, що дошкульно ослаблює Росію і вже тому муєти бути для нас пожаданий“.

На спільність політичних інтересів у Німеччині й Україні та користь з самостійної України для Австро-Угорщини вказує також член німецької палати панів др. І. Райнке в ілюстрованім додатку до безпартійного берлінського денника „Der Tag“ з 17 серпня (ч. 191) в статі п. з. „Український рух“. Автор поставив собі цілю дослідити, чи самостійність України, до якої змагають її провідники, не виглядає зовсім инакше, як та автономія, яку признали петроградські можновладці неминучим лихом. Подавши вибір з українських голосів у німецькій мові, летючих листків, брошур і розвідок, головню Союзу визволення України, про

українське становище до сеї війни та про цілі Українців, зазначає автор, що сі голоси мусіли бути такі, а не інакші, бо Росія з жадним поневоленім народом не поступала так жорстоко, як з українським. Російське правительство й кадетську партію, що в перегони йшла з правительством щодо шовінізму, огорнула немала журба з причини української пропаганди в часі війни. Зазначивши, що українська справа була о ною з найважніших причин теперішньої війни, автор дає погляд на Українців у часі революції й пише: „Як посіяли, так зібрани. Добре ведена тайна організація довела до само визволення України, бо при величезній перевазі її ворогів рамено Німеччини не було досить довге, щоб сягнути до Києва. По упадку царизму зайшла потреба для провідників досягнути розв'язку від тимчасового правительства й се міжним стало ся“. Представивши коротко перебіг теперішніх змагань України до самоуправи, пише автор: „Відірвання України від московського панування увійшло отже на свої шляхи. Як ставимо ся ми, Німці, до сього руху тридцятьмільйонного народу, що відокремлюєть ся від Московщини? Формального признання з боку центральных держав могло б сподіватися українська республіка, коли відречеть ся Росії під державноправним оглядом. Одначе з усіх Славян Українці послідовно висловлювали ся найприхильніше супроти німецьтва, зовсім противно, як Поляки; вже з сеї причини не повинні ми бути скупі на симпатії для спосібної і талановитої нації. Коли сила української ідеї переперла своє, виступає щораз виразніше спільність наших політичних інтересів. Багато залежатиме від розваги провідників австрійської України, котрі стоять у твердім бою з Поляками, а ми хочемо довіряти мудрости австрійського правительства, що воно силою опрегь ся безмежним претенсіям галицьких Поляків (безнадійна се річ! Ред.), що творять там меншість. А коли прийшло-б, чого сподіваю ся, до приятних відносин між Австро-Угорщиною і новоповстаючою українською великою державою, усунули ся-б сим робом для надунайської монархії всі небезпеки не тільки російського, але й румунського сусідства“.

В протиставленню до зреферованих вище голосів німецьких політиків, які бажають розбиття російської держави на ряд національних держав, і радо повітали-б українську самостійну державу в Німеччині також політики, які не траплять надії, що дійдуть до мира з такою Росією, якою вона є, противлять ся попиранню визвольних рухів російських народів і змагають до усунення всякого тертя між Німеччиною і Росією. Висловом сих думок є стаття посла до німецького Райхстагу Макса Когена п. з. „Російські інородці й німецька політика“ в „Vossische Zeitung“ з 2 вересня, де читаємо :

„Політичне пробудженне інородців у російській державі піддало деяким з наших політиків думку використати сей рух на користь Німеччини. Отже роблять се дещо дивним способом. А саме з радістю вітають можливість відірвання дуже численних чужих народностей від теперішньої Росії, бо через те стала-б вона ослаблена, а натомість скріплене становище Німеччини. Пробуючи виграти сим робом справу чужих народностей, яка без сумніву існує в Росії, вертаєть ся до зужитого в дечім помислу буфорових держав. Думка властиво зовсім ненова, а її неповідженне повинно було вже ярко показати ся на прикладі Бельгії.

„Дала початок сим пробам проклямація обох держав з 5 падолиста 1916 р., що заповідала Польщі незалежність і самостійність. Досвіди довели, що ся падолиста політика не була добра. Буфорова польська держава, подумана яко підпора, стала вже сьогодні, говорячи лагідно, великим тягаром. Зрозуміли се в Німеччині навіть круги з антиросійською орієнтацією. Охорону проти Росії, яку задумувано досягнути через буфорову польську державу, хочуть досягнути тепер, як справа піде по думці тих політиків, через буфорову державу проти Польщі. — Сій

цілі має служити самостійна Україна. Розумієть ся само собою, що також Литва, Фінляндія і т. д. належать до того ряду нових творів, які мають творити заслоу Німеччини перед Росією.

„Треба собі се ясно усвідомити, що таку політику відчуватиме Росія як просто ворожу для себе. Тяжко, що правда, прийняти, щоб у Німеччині знайшла вона поперте міродатних і впливових кругів. Бо надто багатьом людям доказали випадки сеї війни, що будучі відносини поміж Росією і Німеччиною се головна проблема не тільки нашої власної, а й російської будуччини та що відносини сих обох держав повинні бути приятні в інтересі обох країв. Аби Німеччину по сій величезній війні охоронити перед поворотом російського напору на захід, на се вистарчить лишень ясна та зручна німецька політика, що в кождім разі не повинна мати нічого спільного з передвоєнними часами. Окремі зарадні засоби в формі буфорових держав уже хочби тому зайві, що Росія належить до держав, котрі на цілі десятки літ можуть забезпечити свою економічну й політичну будуччину, коли зачнуть використовувати свої й так за дуже широкі посілости. Дійсно нема краю, в яким те, що є в посіданню, так кричало-б підняти вкінці інтенсивну господарку, як в Росії. І не вдержить ся ніяке правительство, яке не зверне краю на сю дорогу.

„Одначе сей шлях можливий для Росії лишень тоді, коли не відірвуть ся від неї части, важні під економічним оглядом, а навіть майже необхідні, як Україна. І тому не можемо йти з російськими інородцями проти Росії, але мусимо йти з самою Росією. Можемо се зробити, не показуючи ся ворогами національних змагань, які й ми вітаємо приятно. Одначе се велика ріжниця, чи приятно вітаєть ся національні змагання, чи прибираєть ся позір „визвольника“. Визволювати інші народи се не наша справа. Хто хоче бути визволенім, повинен сам про се постарати ся. І так само, як ми не хочемо, щоб нас в якій будь мірі визволювало порозумінне, так само мусимо залишити охоту визволяти інші народи.

„Що правда, всі національно мішані держави мусітимуть признати культурну автономію поодиноким народам. Росія так само добре, як Австро-Угорщина. Але се основно инша справа, як відірвання від цілости держави. Далекійдучу автономію під культурним оглядом не тільки можна погодити з приналежністю до загальдержавного звязку, але навіть вона причинить ся до його дальшого зміцнення. І не треба дурити себе щодо того, що політика відривання обмежувала ся-б лише щодо Росії. Австро-Угорщина лежить в обсязі тої самої небезпечної стрефи й одно нестримно потягнуло-б за собою друге.

„Треба також сумнівати ся, чи у самих чужих народів Росії дійсний сепаратизм має велике значінне. Одначе се, як сказано, можна перевести без відривання від загальноросійської держави, також більше се ніж правдоподібно, що тільки малі групи можуть там запалювати ся думкою територіяльного розчленування Росії. Само собою розумієть ся, що поміч таким групам з боку німецьких політиків певно дуже не подобала ся-б правительственным мужам Росії й зашкодила-б лишень порозумінню поміж обома народами. А сього порозуміння, як свідчить резолюція парламенту з 19 липня, бажає собі більшість представництва німецького народу. Вже тому не треба перецінювати політичного значіння тих, що попирають російські сепаратизми. Цілий німецький народ, а з ним і Австро-Угорщина боронить ся всіма силами перед яким будь сепаратизмом у себе вдома, який порозумінне так радо бажало-б їм захитати. І справедливо. Одначе в такім разі навіть у політиці одноцільність морального поступовання (яку зрештою наказує звичайна розважність) повинна зазначити ся остільки, щоб не робити иншому того, що нам немиле.

„Чи можна собі зрештою поважно подумати, щоб Росія по втраті своїх граничних народів, стиснена, замкнена серед суші, взагалі могла мати мирний настрій? Така Росія мусіла-б творити вічну небезпеку для миру й завжди ста-

рала ся-б наново перервати сей перстень. Не було-б також зовсім певним, що більше дуже сумнівним, чи відірвані народи схотіли-б оперти ся тому по боці Росії. З певністю натомість могла-б Росія рахувати на поміч Англії, котра в таким разі розпочала-б наново свою давню гру: використання на свою користь противенств сухопутних держав. Се було-б дуже бажане для Англії, якби німецькій політичній короткозорості вдало ся поставити справу чужих народностей в Росії поміж Німеччиною і Росією. Усміхнене обличчя, яке Англія вже сьогодні показує рухови чужих народностей в Росії, повинно-б повчити нас, в чийм він лежить інтересі.

„Ми повинні бути щирі та сказати, що Німеччина має інтерес в сильній Росії, в якій чужі народности жили-б, правда, власним національним життям, але під політичним оглядом лишили ся-б в рамках збірної російської держави. Отже не можемо згодити ся так само на те, щоб, як се стало ся 5 падолиста 1916 р. і як потвердила недавня заява урядових комісарів у Варшаві, випереджувано якісь висліди в уформуванню держав, які може усталити тільки мир, що має надійти. Політика, що довела до проклямації з 5 падолиста, повинна бути рішучою пересторогою. В Німеччині треба вже раз перестати йти з тими, які говорять лише те, що чуєть ся приємно. І як мають німецькі соціалісти зустріти ся з російськими в Стокгольмі, коли про долю просторів, які аж до війни належали до Росії, односторонно видають постанови завойовники. Така політика не може причинити ся до порозуміння, а російські соціалісти певно могли-б навести її яко приклад прав національного самоозначення. Бо се треба сказати виразно: або приймаєть ся право національного самоозначення або його не приймаєть ся. А коли його приймаєть ся, треба його протиставити насилі й виключити сю насилу.

„Отже коли Німеччина й Австро-Угорщина підпомагали-б рухам або без Росії робили-б постанови, які російські колись області мають остаточно відокремити від Росії, се була-б тяжка політична помилка. Добра німецька будучина для нас найважнійша. Залежатиме вона головню від уформування російсько-німецьких відносин. Отже тому, тим більше тепер, коли починають ясно зарисовувати ся лінії німецької політики будучини, не повинно стати ся нічого такого, що могло-б утруднити або навіть ударемвити будуче зближенне обох великих народів“.

Михайло Туган-Барановський.

Генеральним секретарем фінансів, торгівлі й промислу в Генеральнім Секретаріяті став учений економіст широкої європейської слави Михайло Іванович Туган-Барановський. Уродив ся в 1865 р. В 1888 р. здав у харківськїм університеті іспит на ступінь кандидата природничого й правничого факультетів. В 1894 р. одержав на московськїм університеті ступінь магістра політичної економії за дисертацію про „Промислові кризи“; в 1898 р. отримав на тім самім університеті ступінь доктора за дисертацію про „Російську фабрику в минулім і теперішности“ (т. I). Сї обидві праці вийшли другими виданнями — перша в 1899 р., друга в 1900 р. Від 1895 р. викладав на петроградськїм університеті яко приватний доцент. В 1899 р. усунено його з числа приватних доцентів на приказ міністра народньої освіти. Інші його праці: „Наука про крайню корисність“ (1890), „Прудон, його життє і діяльність“ (1891), „Д. Міль, його життє та діяльність“ (1892) й інші. В 1897 р. подав ряд статей про різні справи в журналі „Новое Слово“, а в 1899 р. в журналі „Начало“; в обох сих журналах брав живу участь в редакції. Крім того був співробітником „Міра Божьяго“, де від початку 1901 р. друкувала ся його робота „Нариси з історії політичної економії“. По німецькїм надрукував: „Законодавство для охорони робітників“ (у другім виданню „Handwörterbuch der Staatswissenschaften“ Конрада), „Соціальні ділання торговельних криз в Англії“ (Archiv für socia-

le Gesetzgebung und Statistik, 1898), „Студії до теорії й історії торговельних криз в Англії“ (перерібка російської книжки про кризи, виданої в 1900 р.). Крім того Мінцес переложив на німецьку мову його книжку про фабрику й видав яко додаток до „Zeitschrift für Soziale und Wirtschaftsgeschichte“ під заг. „Історія російської фабрики“ (Берлін, 1900). Такі дати виймаємо з XXXIV т. „Енциклопедического Словаря“, хоч вони не дають повної картини за першу половину наукової праці М. Тугана-Барановського. Про другу половину наукової діяльності М. Тугана-Барановського не маємо на жаль ніяких даних під рукою. Згадаємо тільки, що він є автором дуже поширеного підручника політичної економії й чисельних розвідок і статей на різні економічні теми в російських журналах і газетах.

Недавно ми навели у „Вістнику його голос про теперішню силу українського руху та про світлі вигляди на будуче. За „Новою Радою“ можемо подати таку цікаву вістку. В Лохвиці на Полтавщині прочитав проф. Туган-Барановський реферат на тему „Походженне і сенс російської революції“. По рефераті розвинула ся широка дискусія над прочитаним. Між иншим на запитанне декого, як ставить ся Туган-Барановський до справ України, останній відповів, що сам він Українець і що цілком приєднуєть ся до українських соціалістів у вимогах автономної України.

В лохвицькїм повіті єсть у Туган-Барановського свій маєток, куди заїзджав на ферії. Тут він мав нагоду близько зійти ся з українськими народніми масами, пізнати їх долю і недолю, потреби та змагання. Се часте перебуванне серед українського селянства урятувало Туган-Барановського для українського народу, бо велика ученість і соціалістичні погляди могли відбити його від українства, як тисячі вже українських талантів потопили ся в російськїм морі й польськїм і мадярськїм озерах. Глибока ученість, пізнанне українського села, його обставин, потреб і змагань та ідейність, яка руководила дотеперішньою науковою діяльністю проф. М. Туган-Барановського, а за яку він навіть утратив доцентуру, наповняють Українців певністю, що кращого вибору на генерального секретаря фінансів, торгівлі та промислу України й не можна було зробити.

Катеринославський губернський селянський зїзд.

Недавно в м. Катеринославі відбув ся селянський губернський зїзд, на який прибуло більш ніж 400 делегатів від сіл і волостей Катеринославщини. На зїзді ухвалено такі постанови:

Про відношенне до Центральної Ради: Приймаючи на увагу, що український рух, розвинений і поширений в перших днях революції, потребує піддержки всієї революційної демократії і в разі неправильної розвязки національного питання на Україні може піти в небажаний бік і привести до загибелі всіх здобутків революції, — катеринославський губернський зїзд, визнаючи, що кожна нація має право на самоозначенне і повинна бути автономною при рішенню всіх справ у межах їх національно-територіальних границь крім питань державного значіння, признає Центральну Раду найвищим краввим революційним органом, що керує Україною.

Крім того зїзд, признаючи правильно zorganizований Генеральний Секретаріят головним органом Центральної Ради й тимчасового правительства на Україні, протестує проти розділення України на часті й виділення катеринославської губ. і настоює на негайнім приєднанні Катеринославщини до України.

Про автономію України: В справі признання повної автономії України зїзд визнає, що автономія України необхідна для дальшого самоозначення національностей, і гадає, що остаточно закріпленне автономного ладу України потре-

бує затвердження російських Установчих Зборів. Усі законопроекти й матеріали про автономію України мусять виробити Українські Установчі Збори, які треба скликати негайно.

Про харчову справу: В харчовій справі зїзд постановив вимагати затвердження генерального секретаря для харчових справ, який завідував би харчовими справами на Україні й Катеринославщині по включенню її в склад України.

Про організацію селянства: Визнаючи, що для закріплення і поглиблення здобутків революції на Україні трудове селянство всієї України повинно мати єдину всеукраїнську трудову селянську організацію, що для закріплення революції по всій Росії трудове селянство всіх народів Росії мусять свої трудові організації об'єднати в могутню всеукраїнську селянську організацію, зїзд ухвалив:

1. Об'єднати трудове селянство Катеринославщини у Всеукраїнську Селянську Спілку з її законодавчими органами: радами селянських депутатів.

2. Послати своїх представників у Всеукраїнську Раду Селянських Депутатів по двох людей від кожного повіту.

3. Признати потрібним послати своїх представників у Всеросійський Сівіт Селянських Депутатів для виявлення волі трудового селянства України у Всеросійськім Сівіті Селянських Депутатів.

4. Зїзд думає, що організаційний комітет Всеросійського Селянського Союзу не є виразником волі трудового селянства й веде до дезорганізації селянства.

5. Що єдиними виразниками волі трудового селянства на Україні є Всеукраїнська Селянська Спілка з Всеукраїнською Радою Селянських депутатів і Всеросійський Сівіт Селянських депутатів у Росії.

6. Зїзд висловлює ся за революційним єднанням рад селянських, робітничих і салдатських депутатів.

Про криваві події у Києві 8 серпня н. ст.: Обговоривши події у Києві, які стали ся під час виїзду полку імені Богдана Хмельницького на фронт, зїзд ухвалив домогати ся негайного усунення командуючого київською військовою округою п. Оберучева з сієї посади яко невідповідаючого своїм завданням, а також усунення з посади начальника штабу генерала Оболенова яко контр-революціонера, а крім того для заспокоєння населення домогати ся, щоб з України виведено кирасирів і донських козаків.

Вісти.

До наших передплатників, читачів і прихильників. Передплата на „Вістник“ за останні три місяці 1917 р. коштує К 4-50. Можна набути повні річники за 1915, 1916 і 1917 рік по ціні 15 корон за кожний. Просимо наших читачів відновити передплату й зєднувати нам нових передплатників, особливо з увільнених повітів Східної Галичини й Буковини. Просимо ласкаво подати нам адреси осіб, трафік і інституцій, котрі взяли-б на продаж наші видання. Залюгаючим з передплатою стримуємо з найблизшим числом висилку „Вістника“. Дарових примірників також нікому не будемо далі висилати.

Голоси Катеринославщини за прилученням її до автономної України. У Саксагані, верхньодніпровського повіту, на Катеринославщині відбуло ся 19 серпня с. р. волосне віче, на яким обговорювали сучасний стан української справи. Сучасне становище України представив технік, член минської Фронтвої Громади Василь Савенко. Коли селяне почувли, що російське тимчасове правительство не включило Катеринославщини до автономної України, закричали: „Ми не хочемо знову йти до кацапів, ми Українці й до України хай нас прилучать“, „Се-ж центр Запоріжжя, а вони кажуть: »Это не Украина, а Новороссія«, „Ганьба їм за се“. Голова міс-

цевої „Просвіти“ учитель С. Бальвас оповів коротеньку історію України. По промовах ухвалили селяне такий приговор: „Ми громадяне саксаганської волости, верхньодніпровського повіту на Катеринославщині, зібравши ся на віче сьогодні 19 серпня 1917 р. в числі 800 чоловік і 432 жінок від населення нашої волости, в якій налічуєть ся взагалі 17105 душ, обміркувавши справи сучасного життя на Україні й довідавши ся про те, що російське тимчасове центральне правительство не згоджуєть ся включити в територію автономної України нашої Катеринославщини та відволікає з дня на день затвердження Генерального Секретаріату в тім складі, як ухвалили його Генеральний Секретаріат і Українська Центральна Рада, постановили: 1) приєднуючи ся до постанови першого та другого українського військового зїзду й першого українського селянського зїзду, піддержуючи всіма силами Українську Центральну Раду яко найвищий законодавчий орган на Україні й Генеральний Секретаріат яко найвищий виконуючий орган у домаганнях національно-територіальної автономії України в федеративній російській республіці — намазуємо нашій Центральній Раді твердо й рішуче стати на сторожі прав народу Української Землі. 2) Вжити всіх заходів, аби російське тимчасове правительство затвердило Генеральний Секретаріат повністю в тім складі, як ухвалила У. Ц. Рада. 3) Накази першого та другого універсалу У. Ц. Ради, а також і майбутні накази й розпорядки, як У. Ц. Ради, так і Ген. Секретаріату виконувати обовязково. 4) Накази центрального російського тимчасового правительства виконувати тільки через Ген. Секретаріат У. Ц. Ради, бо кращій лад на нашій землі можуть завести тільки У. Ц. Рада, якій ми довіряємо цілим серцем, як також Ген. Секретаріат. Дальші точки торкають ся висилки делегатів до У. Ц. Ради й Губерніяльної Ради для найскоршого заведення кращого ладу в своїй волости, покриття громадським коштом поїздки делегацій, вислання копій приговору У. Ц. Раді, Г. Секретаріатови, катеринославської Губерніяльної Раді й усім волостям верхньодніпровського повіту, вкінці занесення отього приговору в книгу приговорів.

Рада „Просвіти“ в Катеринославі, познайомивши ся з інструкцією тимчасового правительства для Українського Секретаріату, ухвалила таку постанову: „Стоячи на твердїм ґрунті національно-територіального відродження України, ми, громадяне колишнього Запоріжжя, добре уявляємо собі, через що правительство так неохоче йде до згоди з українською демократією, але ми рішуче вимагаєм повних автономних відносин між Україною й іншими народами Росії та, признаючи Центральну Раду й Секретаріат найвищим урядом України, рішуче протестуєм проти шматкування України взагалі й вилучення Катеринославщини з території України зокрема (Р. Г.).

Українські частини Вороніжчини за прилученням до автономної України. Український зїзд української частини Вороніжчини й селянський зїзд острогоського повіту на Вороніжчині 26 серпня н. ст. постановили: Вислухавши реферат про організацію кравого органу на Україні лише для п'яти губерній, український зїзд частини Вороніжчини й селянський зїзд острогоського повіту на Вороніжчині, визнаючи себе Українцями, робить заяву Центральній Раді й російському тимчасовому правительству, що поділене України й непризнанне Слободщини се контрреволюційний шлях, протестує і домагаєть ся, щоб українська частина Слобідської України увійшла в склад автономної України в федеративно-демократичній республіці Росії (Р. Г.).

Київська Українська Губерніяльна Рада в справі інструкції тимчасового правительства для Генерального Секретаріату. На зборах київської Української Губерніяльної Ради 21 серпня н. ст., на котрих постановлено скликати київський губерніяльний національний зїзд на 1 й 2 вересня, Шаповал зробив реферат про сучасне політичне становище України й затримав ся довше над інструкцією тимчасового правительства для Ген. Секретаріату. По довгїм і всестороннім обговоренню інструкції збори ухвалили: „Зважаючи на те, що

інструкція тимчасового російського уряду правительственному Секретаріатови видана без порозуміння з Центральною Українською Радою і в супереч угоді 16 липня, а також на неумовитоване виключення українських губерній згід з впливу Секретаріату, київська Губерніяльна Українська Рада рішуче протестує проти накиненої інструкції й обмежень, наложених на автономну Україну. Київська Губерніяльна Українська Рада підтримує Центральну Раду та її Секретаріат у боротьбі за проведення широкої автономії України“ (Р. Г.).

Нарада в справі виборів до російських і українських Установчих Зборів. Центральний Комітет Української Селянської Спілки на підставі постанови Всеукраїнської Ради селянських депутатів, скликав нараду на 15—17 вересня н. ст. для обговорення отсих питань: 1. Організація виборчої кампанії до українських і російських Установчих Зборів. 2. Виборча платформа й виборчі бльоки. 3. Визначення списку рекомендованих Селянською Спілкою кандидатів на депутатів до Установчих Зборів (Р. Г.).

З засідання Малої Ради 31 серпня під проводом проф. Грушевського „Роб. Газ.“ подає такі інформації: З початку засідання генеральний секретар по справах освіти І. Степенко запропонував збором затвердити асиіновку в 25.000 карб. на український народній університет у Києві. Рада затвердила асиіновку.

Далі І. Степенко читав прохання київського коаліційного Союзу студентства до Генерального Секретаріату. В сїм проханні Союз звернувся до Секретаріату та прохав зорганізувати окремий комісаріат над вищими школами у Києві. Союз вказував на ненормальне становище київського університету під час революції, коли на його чолі стоять урядники старого ладу. До цього додав І. Степенко, що сам вважає дуже потрібною організацію такого комісаріату. В сїй справі розпочалася дискусія. Ковалевський згодився на організацію комісаріату, тільки зазначив, що се треба зробити обережно, щоб не порушити гостро автономії університету, якою він користується. Зарубін сказав, що не треба рахувати ся з автономією університету, бо київський університет був завжди гніздом контрреволюції. Всі університети виявили себе, хоч з якого небудь боку, прихильниками нового ладу, а київський університет нічого не зробив для цього; навпаки професори, не рахуючи ся з молодими приват-доцентами та студентами, вибрали своїм ректором прихильника старого ладу П. Цитовича. Він запропонував прийняти на увагу пропозицію Коаліційного Студентського Союзу й передати справу в Генеральний Секретаріат. Петлюра зазначив, що київський університет за весь час свого існування нічого не подбав у справі українознавства. Він настоював на потрібності організації контролю над університетом, бо в противнім разі Україна може залишити ся без потрібних наукових сил. Рада ухвалила передати сю справу в Ген. Секретаріат.

М. Грушевський подав до відома зборів Малої Ради, що сими днями на його імя з м. Нью-Йорку (Америки) прислано 100.000 карб. Він сказав, що сї гроші прислала через Русько-Азійський Банк Українська Рада в Америці на користь Галичан-утікачів. Виявило ся, що комітет допомоги Галичанам звертав ся до сїєї Ради з проханням допомоги грошми. Два місяці назад до Комітету з Америки прийшла телеграма, що гроші в скількості 100.000 карб. будуть вислані на імя Центральної Ради. М. Грушевський висловив думку, що сї 100.000 карб. і єть саме ті гроші, яких прохає Комітет допомоги Галичанам-утікачам. Тимчасом він все-таки запропонував призначити комісію з членів Ц. Ради для вияснення дійсного джерела сих грошей. Рада, обговоривши сю справу, ухвалила доручити Ген. Секретаріатови прийняти сї гроші й передати по належності.

Далі при зачинених дверях Рада обговорювала формування кабінету генеральних секретарів.

Перший всеукраїнський зїзд шосейників і водяників у Києві. Українська Рада служащих і робітників київської округи водяних і управа шосейних доріг скликали на 9 вересня н. ст. всеукраїнський зїзд у Києві для обговорення

отсих питань: 1) економічного стану водних і шосейних шляхів на Україні, 2) організації працюючих, 3) поліпшення в справі управи шляхів і 4) сучасного моменту (Р. Г.).

Науково-педагогічна Академія у Києві. З ініціативи слухачів київських інструкторських курсів виникла думка заложити в Києві в біжучім академічним році Науково-педагогічну Академію. Сю постанову затвердив другий всеукраїнський учительський зїзд. Для її виконання вибрала нарада ініціаторів-лекторів повітових учительських курсів комісію, яка має увійти в контакт з Укр. Науковим Товариством і ужити всіх засобів, аби Академія почала функціонувати непізнійше сїчня 1918 р. В першу чергу комісія має заложити фонд на заснування Академії, який повстане згідно з постановою наради лекторів і слухачів київських інструкторських курсів з відсотків від лекторських гонорарів і з добровільних пожертвань. Комісія закликає лекторів повітових учительських курсів і всіх, хто цікавиться просвітними справами на Україні, надсилати гроші на заснування сїєї інструкції величезної ваги на адресу скарбника Микити Ільковича Олячука-Сошинського, Київ, Вознесенський спуск 27, кв. 21. До часу сього оголошення в часописах (Роб. Газ. з 4/IX) комісія одержала 620 карб. При Академії будуть у найближшій часі улаштовані курси для підготовки інструкторів, лекторів і учителів середніх шкіл.

Українська гімназія на селі. В селі Пирогох (на Полтавщині, кремінчуцького повіту) ухвалено відкрити першу українську гімназію (Н. Р.).

Українське шкільництво у Києві. З теперішнім шкільним роком відкрито у Києві три українські урядові повноправні мішані гімназії, I—II в складі I—VII кл., а III на Печерську в складі перших класів. В кождім районі є неменш одної, а всіх неменш 15 українських народніх шкіл (Р. Г.).

Автономія української церкви. Волинський єпархіяльний зїзд висловив ся за тим, аби всі українські губернії склали особливу автономну митрополію. Крім того зїзд висловив ся за українізацію церковних шкіл („Нова Рада“, ч. 77).

Красва партійна конференція УСДРП. Комітет катеринославської організації УСДРП скликав на 21—23 вересня у Катеринославі красву партійну конференцію, на якій були представлені: Катеринославщина, Херсонщина, Таврія, Кубань, Чорноморія, Донщина й Кавказ (Р. Г.).

„Робітничая Газета“ про московську конференцію. „Що дала нам московська нарада? — пише часопись. — Поруч з демонстрацією загальної убогости керманічів політики ми одержали мізерну декларацію лібералізму й імперіалізму та декрет олігархії. Суверен-народ ще не сказав свого останнього слова й економічні злидні через війну формують його свідомість зовсім не в свій бік. Нема жадного сумніву, що додумавши ся у свій час до потреби скинути царя, він подумає ся також і до потреби скинути війну, — отже ніяка ліберальна олігархія не задержить його на сїм шляху. Се шлях неминучий і провідникам нашої політики замість посилати необмірковані до ладу проклони—слід як найенергійнійше взяти ся за справу миру“.

Вибори до городських дум на Україні. Черкаси. До виборів у городську думу складено 11 кандидатських списків. На виборах пройшло від українських соціалістів 19 кандидатів, від російських соц. дем., с.-р і Бунду 14, від жидівських соціалістів 8, від парохій 4, сїоністів 3, безпартійних Жидів 2, від кадетів, міських служащих, залізничників і митницької окраїни по одному. Вибрано 54 радних. Катеринослав. Радними городської думи вибрано соц. рев. 24, большевиків 22, Жидів 9, меншевиків 14, кадетів 8, українських с.-д. 6, українських с.-р. 11, демократів 3, домовласників і ділової іруції по 3, Поляків 2, народніх соціалістів, Поалей Цїон, купців, правительственных служащих і управляющих служащих—по одному (Р. Г.).

Ярославська Рада робітничих і салдатських депутатів прийняла таку резолюцію: „Ярославська Рада робітничих і салдатських депутатів назирає на безумовну потребу задля рятунку краю переведення в життя автономії України в її територіяльних межах“. За сєю резолюцією, внесеною на обмір-

кування українською фракцією, голосували всі присутні, починаючи від большевиків і кінчаючи безпартійними, хоч лідер соц. рев. пробував було в невизначних натяках залякати якимись страшними зявищами в українській справі, що мають по його словам, стати всім відомим через два-три дні, але його пропозиція поставити ся до сього пункту уважнійше не придбала собі прихильників з боку страхополохів (Р. Г.).

Про зїзд федералістів у Києві пише „Роб. Газ.“, що під час останньої сесії Центральної Ради призначено скликати на 21 вересня н. ст. у Києві зїзд представників тих народів Росії, які домагають ся перебудови Росії на федеративну республіку. Розіслано телеграфічні запрошення на зїзд таким організаціям: організаційній комісії литовського зїзду в Петрограді, литиському центральному комітету в Петрограді, губернській естонській Раді в Ревелі, молдаванській національній партії в Кишеневі, мусульманському (татарському) обласному комітету в Симферополі, грузинській партії соціалістів-федералістів у Тифлісі, вірменській соціалістичній партії „Дашнакцутюн“ у Тифлісі, об'єднаній мусульманській організації в Баку, головному комітету калмицьких народів в Астрахані, башкирській обласній Раді в Оренбурзі, Білоруській Центральній Раді в Минску, якутському Трудовому Союзови в Якутську (Сибір) і Раді козачих військ у Петрограді.

Програма татарського руху така, як подає татарський орган кримського комітету: 1) В єднанні з усіма політичними групами татарська демократія вважає своїм обов'язком підготувати татарську людність до того часу, коли збереть ся господар російської землі—Установчі Збори. 2) В Установчих Зборах татарський народ буде добивати ся установлення в Росії федеративно-демократичної республіки. 3) Татарський народ в єднанні з іншими народностями, що живуть у Криму, не вимагає для себе автономії але не дозволить на установлення в Криму політичної гегемонії якогось народу, що не має на се ані культурних, ані історичних, ані етнографічних прав. 4) На Установчих Зборах татарська демократія буде домагати ся передачі всієї землі трудовому народови. 5) Татарський народ вимагає повернення всіх загарбаних вакуфних земель вакуфному фондови й повернення присвоєних старим ладом вакуфних капіталів. 6) Татарський народ вимагає для себе національно-культурної автономії, котра одна може забезпечити вільний розвиток національної самосвідомості. 7) Трудовий татарський народ вимагає скасування станових привилеїв, котрі мали деякі Татари (мурзакі), які були досі страшними паразитами на його тілі та причиною різних його нещасть. 8) Татарська демократія має за своє завдання—стати на сторожі загально-державних інтересів, а через те вона цілком піддержує творчу працю тимчасового правительства, наскільки вона не суперечить ідеології революційної демократії. 9) Татарський народ вимагає виділення тилкових салдатів-Татар в окремі військові частини, щоб охоронити на фронті державу від жорстокости ворога (Р. Г.).

Український селянський зїзд кулундинського степу. При кінці липня н. ст. відбув ся український селянський зїзд кулундинського степу. На зїзд прибуло 76 представників від селянських громад і цілих волостей. Зїзд висловив ся за повною територіальною автономією України й за тим, аби з усіх автономних народів Росії зложено одну велику федеративно-демократичну республіку без президента. Далі зїзд висловив ся за скасуванням приватної влади на землю й за переходом усієї землі на Україні в український земельний фонд, яким порядкував би народ через Український Соїм, повітові й волостні комітети. Між іншими постановами кілька пунктів торкають ся справи переселенців з України та справи заселення українських земель. Постанови такі: 1) Зважаючи на те, що у вільній державі не забороняєт ся нікому переселяти ся, куди хто схоче, але-ж пам'ятаючи добре, що нас, переселенців-Українців, ограбили царі й пани російської держави та всякими кривдами примусили залишити рідні оселі й переселити ся в далеку, нікому немилу Сибір, де ми не живем, а хворієм тілом і душею, вимагаєм, щоб

повернення на рідну Україну було на кошт всієї російської держави, себто, щоб проїзд на залізницях був безплатний. 2) Тим же бідолахам, котрі забажають переселити ся на Україну, а не матимуть на се коштів, держава повинна-б видати допомогу, щоб кожна бідна людина могла оселити ся і жити добрим людським життєм. А тим людям, котрі з незалежних причин не спроможуть ся скоро переселити ся, щоб продовжено час переселення і щоб zostавлено ті місця на Україні, які їм припадуть. 3) Зважаючи на те, що безладне заселення українських земель може привести людність до небажаних наслідків і що заможні люде можуть вперед переселити ся і захопити не в лад краєцї землі, а потім, доки тягнеть ся війна, щоб переселенці не обтяжували залізниць, що тільки гальмувало-б справу війни та її ліквідацію, ми вимагаєм, щоб правительство заборонило, усяке переселення і заселення земель України, до того часу, коли ліквідуєт ся війну й коли буде звісно, в яких місцях і скільки є земель для заселення, і щоб сей закон був звисний, як братам на фронті, що без них не будуть заселяти земель, так і всій людности. 4) Знаючи з власного досвіду, наскільки шкодить мішане заселення (себто не по національностям), —шкодить воно взагалі громадським справам, де одна людина не розуміє другої, шкодить воно й окремії людині,—зїзд вважає необхідним, аби тих Українців, що поселили ся між Сибіряками, Німцями й ин., поселяло ся в чисто українських селах (Р. Г.).

Капкан не винен. Бувшому командантові 1-го українського полку ім. гетьмана Богдана Хмельницького, котрого усунено від командування полку й віддано під слідство, командуючий київською військовою округою п. Оберучев заявив, що з причини, що проти нього не найдено ніяких підстав для обвинувачення,—слідство спиняєт ся.—„Роб. Газ.“ робить з сього приводу таку увагу: „Таким чином полковн. Капкана усунено від полку, об'явлено в той час, коли се було потрібне, а коли потреба минула ся, слідство спиняєт ся“.

Протести проти розстрілу богданівців. Рада „Просвіти“ в посаді Сагайдачний обурена гидкими подіями контрукраїнських сил над нашими богданівцями, засилає своє щире спочуття нашому війську й Центральній Раді, при чім ми певні, що такі брудні заміри темних елементів повинні бути вирвані з корінням на нашій вільній Україні, а всі дії цієї кривавої події повинні бути віддані генеральному секретарю судових справ. Не місце всім насильникам серед демократичної людности України!

Ми, Українці делегати, котрі виявляють собою волю 1500 Українців-вояків резервового баталіону 156 дивізії, з великим жалем і обуренням прочитали звістку про випадок кирасірів з богданівцями на київській залізниці й, обговоривши сі події, постановили цілком підтримувати з приводу події резолюцію У. Ц. Ради з 28 липня і бажаємо найскоршого виконання цієї резолюції, бо такі випадки шкідливо впливають на настрої Українців на фронті. Крім сього всім тим, що взяли участь у стріляніні на богданівців, ми радимо обороняти волю всіх народів Росії на фронті, де більше єсть небезпеки для волі ніж у Києві. Що торкаєт ся автономії України, то не кирасірам і іншим темним силам се розв'язувати,—се розв'яже сам український народ. Братам — богданівцям шлем щирий привіт, а невинним жертвам: вічний покій! Голова зборів Ступницький, секретарь Сепітій (Р. Г.).

Протест полонених Українців-офіцерів табору Йозефштадт у Чехах проти розстрілу богданівців. Управа табору полонених офіцерів-Українців у Йозефштадті в Чехах надіслала нам під датою 14 серпня 1917 р. отсей лист: Редакції „Вістника Союзу визволення України“. На загальних зборах Громади офіцерів табору 12 сього вересня було ухвалено послати в Київ телеграму такого змісту: „Український Центральній Раді. Громада полонених офіцерів-Українців табору Йозефштадт у Чехах, довідавшись про сумні події 8 серпня у Києві, висловлює з приводу злочинного нападу на козаків-богданівців своє глибоке обурення й жаль та шанує пам'ять

славних оборонців нашого Рідного Краю, що полягли від рук темних сил. 12 вересня 1917 р. 72 підписи. Голова управи табору Скарженевський.—Ласкаво просимо шановну Редакцію надрукувати текст цієї телеграми у „Вістнику“. З пошаною голова управи табору хорунжий Дмитро Скаржевський, писарь Федот Вакулєнко.

Інструкція Генеральному Секретаріатови на Центральній Українській Раді.

В попереднім числі «Вістника» подали ми звіт про засідання другої частини засідань повної Центральної Української Ради, присвячених інструкції тимчасового російського правительства Українському Генеральному Секретаріатови й навели прийняту з цього приводу резолюцію Ради. Нині є ми в можливості подати звіт про засідання в сій справі Комітету Ради (Малої Ради) і перших засідань повної Ради.

Дня 18 серпня $\frac{1}{2}$ 11 год. почалося надзвичайне засідання Малої Ради. На пропозицію М. Грушевського В. Винниченко зreferував поїздку секретарів до Петрограду. Не спиняючи ся на відомих з газет результатах поїздки делегації, В. Винниченко виловив історію переговорів з правительством, в якій найцікавіші оті моменти. І. Церетеллі, котрий заявив з самого початку, що угода зостанеть ся в силі, почувши зміст статуту секретаріату, здивовано спитав: «Тов. Винниченко, що ж саме таке?» й почав трактувати його статут союзної держави. Правительство думає, що функції державної влади не може мати Комітет. Народа секретарів з інп. Нольде й Гальперном (юридична нарада) означила ґрунт для правительства. Зокрема протестувало правительство проти § 19, котрий говорить про попереднє опублікування розпорядків правительства Центральною Радою. Довгі розмови про територію не переконали правительства. Делегація одержала таке вражіння, що серед деякої частини правительства було змагання порвати з делегацією. Настрій правительства йде на право, для нього угода з Українцями неприємна, навязана спадщина від давнього кабінету. Відїзджаючи, секретарі постановили не заявляти про розрив, поки не довідають ся про думку Центральної Ради. Тому в Петрограді лишили ся три члени Секретаріату. Рафес поробив деякі доповнення до реферату В. Винниченка. На інструкцію правительства ніхто з секретарів не давав санкції. Се погляд правительства, а не угода. Угоді перешкодили такі обставини: богданівський інцидент, конфлікт з Фінляндією, загальний схил правительства до політики. Люде ті самі, але взаїмні відносини сил у краю інші, а тому й відносини до української справи інші. Виключення зі Секретаріату портфелів для харчових справ і домагання 4 місць для не-Українців було для секретарів-делегатів несподіванкою: про се не було мови.

На пропозицію Крижановського оголошено таку телеграму, одержану від секретарів з Петрограду: «Сьогодні ми зорганізували нараду з українських губернських комісарів і представників губернських комітетів. У нараді брали участь комісари: Суковкін, Левицький, Іскрицький, Вязлов, Страдомський, Дорошенко й представники комітетів — чернігівського Левицький і Олещенко. Постановлено подати до відома Ради, що всі учасники наради з огляду на петроградські настрої, переконуючо просять Центральну Раду прийняти тимчасову інструкцію Секретаріатови, затверджену правительством 17 серпня н. ст. Свідомі недостач сеї інструкції, але й передбачуючи рівночасно й наслідки, які були-б в результаті розриву з правительством, учасники наради беруть на себе відповідальність зробити сю пропозицію, бо переко-

нані, що життєві сили України на будуче потвердять правильність шляху, предложеного українською демократією, й доведуть до повного здійснення сподівань і справедливих змагань українського народу. Барановський, Зарубін, Міцкевич.»

Крижановський висловив здивування, що в телеграмі є поради для Центральної Ради. Винниченко не найшов нічого обидливого в тім, що делегати висловлюють свою думку. На одно з питань з приводу реферату В. Винниченко так схарактеризував настрої Петрограду: Слово «демократія» уважають неприличним. По ряді заяв не-Українців (Золотарева, Суховиха, Смирнова, Літвакова й Українців Винниченка, Порша и інших) голосуванням постановлено з огляду на пізній час перервати дискусію з приводу реферату й перенести на засідання найближшого дня; по обговоренню реферату Малою Радою обговорить його повна Рада, яка й ухвалить свою постанову. Сим скінчило ся засідання того дня о $\frac{1}{2}$ 1 вночі.

На початку засідання з 19 серпня Крижановський поставив до Секретаріату запитання, чи він дійшов до якоїсь виразної постанови в справі відношення до інструкції. В. Винниченко відповів, що більшість Секретаріату висловила ся за прийняттям інструкції, але ся більшість незначна. Далі Крижановський поставив питання, чи стаття «Кіевской Мысли» про інструкцію є висловом думок тільки самої редакції, чи тих політичних діячів, погляди яких висловлює (одної частини національної меншости в «Раді»). Довженко висловив бажання довідати ся про думку про інструкцію представників російської соц. дем. р. партії, котрі не висловили ся попереднього дня. Подано до відома текст телеграми, одержаної від секретарів, які лишили ся в Петрограді. Запитували вони, коли буде засідання Ради, присвячене інструкції, бо сим цікавить ся правительство, що хоче негайно затвердити склад Секретаріату, котрий предложить Центральна Рада. Правительство запропонувало крім того зложити реєстр справ по окремим ресортам, якими має завідувати Секретаріат. На думку члена Секретаріату на се проміне 2—3 тижні, тому секретарі уважають безкорисним лишати ся в Петрограді.

Говорачи про істоту інструкції, заявив Рафес, що вона не відповідає бажанням делегації, не є результатом угоди, тому Комітет Ради незв'язаний нею і може прийняти її або не прийняти. Признаючи необхідним прийняти інструкцію, Рафес навів свої погляди з цього приводу. Колиб Комітет узяв за вихідну точку для конфлікту число губерній, се могло-б скомпромітувати Раду, бо їй сказали-б: «очевидно ви боїте ся, що земські збори не захочуть іти під власть краевого орґану.» А міжатим прийняття сього пункту відкриває перспективу для дальшої боротьби. Навпаки всі 9 губерній дали-б секретарям роботу для гашення пожегів невдоволення. Тому вигідніше прийняти 5 губерній за основу, щоб вести далі боротьбу. В справі числа секретарів можливі в будуччині зміни, бо напр. міністер для харчових справ переконаєть ся про утопійність вести всю сю справу з Петрограду. На перший час менша скількість секретарів навіть вигідніша для Секретаріату, бо облекшує роботу. Що торкаєть ся переміни секретарів в урядників тимчасового правительства, не страшно бути урядником революційного правительства. Заходить тільки питання, чи сей урядник буде поставлений у відповідні умовини. Найважнійший з усіх 9 пункт, бо він дає правительству можливість своїми негайними розпорядками касувати кроки Секретаріату. Але коли правительство щиро постановило щось дати, не надуживатиме 9 пункту, тим більше, що сю точку вставив не ворог, а міністер-практик Пешехонов. Що торкаєть ся розділу портфелів, Рафес заявив, що національні меншости, стоячи на ґрунті угоди про 30-процентове пред-

ставництво, обмежать ся з портфелями. Додатним боком інструкції є її розтягність, що дає можливість її ширше пояснювати. Тому Рафес, признаючи шлях відкритої боротьби химерним і шкідливим у своїх наслідках, запропонував прийняти інструкцію за основу, скріпивши ся на котрій, можна йти далі.

В. Садовський (секретарь для справ справедливости) висловив ся за прийняттям інструкції, бо в будучині не буде зростати моральний авторитет Ради. Рада не вибрана на основі загального виборчого права, а міжтим органи місцевої самоуправи творять ся вже на сій основі. Загальне політичне положення таке, що до власті йде буржуазія. Вплив пролетаріату був хвилиний. Треба рахувати ся з поправлінням правительства. Тому відпір в загально-російській сфері буде рости, а сила на Україні — слабнути. Інструкція дає можливість зміцнити свою позицію. Її відкинення відмежить від української демократії якусь часть демократії України. Тому треба прийняти інструкцію, ставши на ґрунт реальної політики: відразу не можна всього добити ся.

Довженко (с. д.) говорив проти прийняття інструкції, бо вона не тільки нічого не дає, але й погіршує положення. В ній нема навіть натяку на краєву власть. Приймавши інструкцію, Рада була-б звязана нею і не могла-б нічого зробити. Тому не можна переводити ніякої ухвали, а взяти ся за організаційну роботу, як і до угоди. А урядником контрреволюційного правительства, що забрало всі свободи, Довженко не хотів би бути.

Маєвський (с. р.) виступив проти прийняття інструкції. Не можна брати що будь. Не можна ждати. Наближаєть ся катастрофа фронту. Там тиша перед бурею і ми обовязані думати, що буря піде в наш бік, і повинні випередити її. Тому потрібна свобода акції і власть, а сього не дає сей документ. Ми маємо менше ніж місяць назад: моральної власті у нас менше. Нам непотрібний сей документ, а инша база, котру треба утворити. Наш обовязок відмовити ся від сього документу, бо він явно нічого не дає, а другий шлях може дасть щось.

Золотарев (Бунд) прилучив ся до думки Рафеса про інструкцію. Положення таке, що треба рятувати революцію, а розрив з центральною властю приніс би незлічені нещастя. З точки погляду обрахунку сил, абстрагуючи від критичного відношення до документу, бесідник признав розрив неможливим. Ідею Маєвського йти сумнівними шляхами треба відкинути.

Літваков (об. жид. соц. п.) назвав інструкцію плодом миршавої творчости кадетів, а полишення 4 портфелів — братством поневолі для революційної демократії. Тим не менше сей визов треба прийняти, але здійснити не так, як мріяли автори документу. Коли відмовимо ся, вступимо в полосу порожноти.

Крупнов (кадет) заявив, що він на силу витримав, аби терпеливо вислухати протягом двох днів незаслужені напади на партію народньої свободи. Можна було вщерт набрати ся суму або, коли хочете, гордості, коли повірити всьому тому, що тут говорило ся про кадетів. Виходить, що тимчасове правительство все в полоні у кадетів. Виходить, що відповідальність за інструкцію мають тільки кадеты, хоч вони і творять меншість у нашім правительстві. Одначе пора кинути стару манеру шукати винуватого стрілочника при кожній залізничій катастрофі. Коли приходиться ся говорити про розбитте надій, які покладала Ц. Рада на статут, винні тут змінені взаїмні відносини реальних сил у краю. Якби не оцінювати впливу нашої партії, але не можна очевидно твердити, що навіть взаїмні відносини сил у краю залежать виключно від кадетів. Тимчасове правительство не могло затвердити статуту, бо се значило-б зі становища державного права признати Україну союзною державою. І перший, хто вибалу-

шив очі від здивування, прочитавши статут, був не кадет, а Церетеллі. Статут ішов навіть дальше й навіть всупереч угоді, зробленій Церетеллі й Терещенком. А інструкція цілком впливає зі сеї угоди. Тому бесідник запропонував прийняти її і уважати базою, на котрій можуть розвинути ся справедливі змагання українського народу. Сей легальний шлях забезпечує законність дальшого руху. Він в кождім разі ліпший від того «сумнівного шляху», котрий рекомендував тут Маєвський.

М. Балабанов (с. д.) запропонував звернути увагу і на додатний бік інструкції. Обмеженне території дає основу для розширення її на будуче шляхом автоматичного прилучення. М. Балабанов відмовляєть ся від імени фракції від 4 портфеля і думає, що інструкція все-таки творить власть. Коли покажет ся, що сей акт проста маскарада, всеросійська демократія, як демократія України, віднесеть ся до нього ворожо. В акті є принцип прийняття автономії. Факту впливу кадетів на уложенне акту не можна відкидати. Відомо, що кадеты з приводу угоди з Українцями не спинили ся перед розбиттем правительства, що привело до прориву фронту. Говорячи про вихід, бесідник не був за дорогами Довженка й Маєвського, бо результат розриву не врятує України. Шлях конфлікту, котрий приведе до горожанської війни, шкідливий не тільки для України, але і для всієї Росії. Природний вихід — прийняти інструкцію за основу.

Мичковський (Поалей-Ціон) бачив у пропозиції для не-Українців 4 портфелів виразний політичний хід з боку правительства. Але правительству все-таки не власть ся добити ся спочуття меншостей до сього документу (Оплезки). Рука московської буржуазії виявила ся в усуненню з автономної України багатьох природою областей. Документ чисто клясовий. Се кинена кістка, а не угода. Але всеж деякий успіх. Виграна битва, але не остаточний успіх. Тому треба прийняти інструкцію, будучи свідомими її недостач.

Ф. Крижановський (укр. труд. пар.) думав, що документ не дає народови задоволення трьох його найголовніших потреб: прохарчування, землі, кінця війни. Лишаєть ся тільки національний принцип, але для селянства се філософічне питання найменше важне. Тому не можна прийняти інструкції, а коли правительство вважає необхідним мати краєвий орган, ми не противимо ся.

Н. Ковалевський (с. р.) назвав інструкцію «продуктом» незаконного спільного життя російських соціалістів-революціонерів з кадетами.» Вона дає не краєвий орган, а грамофон петроградської власті. Говорячи про вихід з положення, бесідник відкинув преміси В. Садовського, що завчасно відправив панахиду по революції. Центральна Рада повинна зігнорувати інструкцію, уложену без її згоди, й дати повновласть Генеральному Секретаріатови в давнім складі вести далі роботу. Коли вимагають від нас плєбісциту, треба йти найшвидше до Установчого Зібрання України.

Сиркин (сіоніст) відніс ся критично до інструкції, котра відпускає національну свободу столовою ложкою в час, всеж уважав необхідним прийняти її.

(Кінець буде).

В адміністрації „Вістника С. В. У.“ можна набути отєї книжки видавництва „Відродженне“:

Ів. КОТЛЯРЕВСЬКИЙ. Наталка Полтавка	Ціна 60 сот.
Ів. КВІТКА-ОСНОВЯНЕНКО. Перекотиполе	„ 40 „
Ів. ФРАНКО. До світла	„ 40 „
В. ВИННИЧЕНКО. На пристані	„ 40 „
М. ГРУШЕВСЬКИЙ. Про укр. мову й укр. школу	„ 48 „

Зміст: М. Троцький. Петроградська демократична конференція. — М. Грушевський. Якої ми хочемо автономії і федерації. — Форми володіння і користання землею на Україні в їх історичнім розвитку. — З голосів німецької преси. — Михайло Туган-Барановський. — Катеринославський губернський селянський зїзд. — Вісти. — Інструкція Генеральному Секретаріатови на Українській Центральній Раді.

Відповідає за редакцію: Микола Троцький.
З друкарні Адольфа Гольдгаузена у Відні.